

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EVROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

PRVO ODELJENJE

PREDMET ČAUDRI I DRUGI PROTIV GRČKE

(Predstavka br. 21884/15)

PRESUDA

STRAZBUR

30. mart 2017.

Ova presuda je pravnosnažna, ali su moguće redaktorske ispravke.

Ovaj dokument je preveden sredstvima Zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi izraženi u njemu ni u kom slučaju ne odražavaju zvanično mišljenje Evropske unije.

Horizontal Facility for Western Balkans and Turkey

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

Implemented
by the Council of Europe

U predmetu Čaudri (*Chowdury*) i ostali protiv Grčke,

Evropski sud za ljudska prava (Prvo odeljenje) zasedajući u veću u čijem sastavu su bili:

Kristina Pardalos, *predsednik veća,*

Linos-Aleksander Sisilijanos (*Linos-Alexandre Sicilianos*),

Aleš Pejchal (*Pejchal*),

Robert Spano,

Armen Arutjunjan (*Harutyunyan*),

Tim Ajke (*Eicke*),

Jovan Ilievski, *sudije,*

i Abel Campos (*Campos*), *sekretar Odeljenja,*

Posle većanja iza zatvorenih vrata 7. marta 2017. godine,

Izriče sledeću presudu usvojenu tog datuma:

POSTUPAK

1. Predmet je formiran 27. aprila 2015. na osnovu Predstavke (br. 21884/15), koju je protiv Republike Grčke Evropskom sudu za ljudska prava po osnovu člana 34. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: Konvencija) podnelo četrdeset dvoje državljana Bangladeša (u daljem tekstu: podnosioci predstavke), čija su imena pobrojana u aneksu uz ovu presudu,

2. Podnosiocima predstavke zastupali su g. V. Kerasiotis, g. Karavijas i gđa Papamina (članovi Grčkog saveta za izbeglice), advokati s praksom u Atini, kao i g. J. Goldston i g. S. Koks (*Cox*), direktor i pravnik u Inicijativi za pravdu, operativnom programu Otvorenog društva. Grčku državu (u daljem tekstu: Država) zastupali su zamenici njihovog agenta g. K. Georgijadis (*Georghiadis*) i gđa K. Nasopulu (*Nasopoulou*), savetnici u Pravnom savetu države. Dobijeni su pismeni podnesci od Pravnog fakulteta Univerziteta Lund u Švedskoj, Međunarodne konfederacije sindikata, organizacije *Anti-Slavery International*, AIRE centra (AIRE – Saveti za individualna prava u Evropi) i *PICUM-a* (Međunarodne platforme za saradnju oko neregistrovanih migranata), pošto im je predsednica veća dozvolila da intervernišu u pismenom postupku kao treća lica (član 36. stav 2. Konvencije i Pravilo 44. stav 3(a) Poslovnika Suda),

3. Podnosioci predstavke su tvrdili da je njihov rad na zasadima jagoda u Manoladi, u Grčkoj, predstavljao prinudni rad, kao i da je položaj u kome su se nalazili bio položaj žrtava trgovine ljudima (član 4. Konvencije),

4. Dana 9. septembra 2015. Država je obaveštena o podnetoj predstavi.

ČINJENICE

I. OKOLNOSTI PREDMETA

5. Podnosioci predstavke, migranti iz Bangladeša koji su bez radne dozvole živeli u Grčkoj, angažovani su različitim datuma između oktobra 2012. i februara 2013. u Atini i drugim mestima da rade u stakleniku s najvećim zasadom jagoda u regionu, u Manoladi, selu od 2.000 stanovnika u području Elisa u zapadnom delu Peloponeskog poluostrva. U toj oblasti postoji izvestan broj staklenika različitih veličina na kojima se odvija intenzivni uzgoj jagoda. Od ukupno proizvedene količine jagoda u tom području, 70% se izvozi; inače, lokalna proizvodnja iznosi oko 90% ukupne količine jagoda proizvedenih u Grčkoj. Većina radnika na tim plantažama su migranti koji su bez urednih isprava stigli iz Pakistana i Bangladeša. Neki od njih na tim zasadima rade stalno, dok su drugi samo sezonski angažovani.

6. Staklenikom o kome je reč upravljali su T. A. i N. V., poslodavci podnosilaca predstavke.

Podnosioci predstavke bili su među ukupno 150 radnika podeljenih na tri tima; na čelu svakog tima nalazio se po jedan državljanin Bangladeša koji je podnosio izveštaje T. A.

7. Radnicima je bila obećana nadnica od 22 evra za sedmočasovni rad i po tri evra za svaki sat prekovremenog rada, s tim što će se od tog iznosa tri evra dnevno odbijati za hranu. Svakog dana su radili u staklenicima od sedam ujutru do sedam uveče – berući jagode pod nadzorom naoružanih čuvara koje je upošljavao T. A. Živeli su u straćarama od kartona, najlona i trske, u kojima nije bilo toaleta ni tekuće vode. Po njihovim rečima, poslodavci su ih upozorili da će plate dobiti samo ako nastave da rade za njih.

8. U tri navrata – krajem februara 2013, sredinom marta 2013. i 15. aprila 2013. – radnici su štrajkovali zahtevajući da im se isplate zaostale plate, ali nisu imali uspeha u tome.

Poslodavci su 17. aprila 2013. angažovali još migranata iz Bangladeša da rade na zasadima jagoda. Strahujući da im neće biti plaćeno, između 10 i 150 radnika iz sezone 2012–2013. krenulo je ka dvojici poslodavaca zahtevajući da im se isplate plate. Tada je jedan od naoružanih čuvara otvorio vatru na radnike i teško ranio njih 30, među kojima i dvadeset jednog podnosioca predstavke (njihova imena su navedena pod brojevima 4, 6, 7, 8, 9, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 33, 38, 39 i 42). Ranjeni su prebačeni u bolnicu, a potom ih je saslušavala policija.

9. Policija je 18. i 19. aprila 2013. uhapsila poslodavce N. V. i T. A., zajedno sa čuvarom koji je otvorio vatru i još jednim naoružanim nadzornikom. Tokom prethodne istrage koju je vodila lokalna policija kao

prevodioci su angažovani neki drugi migranti iz Bangladeša, uključujući one koji su radili sa osumnjičenima.

10. Javni tužilac u Amalijadi je 19. aprila 2013. podigao optužnicu protiv četvorice lica za pokušaj ubistva i druga krivična dela, kao i za trgovinu ljudima po članu 323A Krivičnog zakonika; optužba za trgovinu ljudima pokrenuta je na zahtev tužioca Kasacionog suda. Kasnije je optužba za pokušaj ubistva prekvalifikovana u optužbu za nanošenje teških telesnih povreda.

11. Javni tužilac iz Amalijade je na temelju optužbe priznao 22. aprila 2013. godine status žrtve trgovine ljudima svakom od 35 radnika koji su ranjeni u incidentu, uključujući četvoricu vođa radnih timova, pa su svi oni, saglasno članu 12. Zakona br. 3064/2002 (o suzbijanju trgovine ljudima, krivičnih dela protiv seksualne slobode, dečje pornografije i opšte seksualne eksploatacije) postali lica sa zakonitim boravkom.

12. Dana 8. maja 2013. sto dvadeset drugih radnika, uključujući dvadeset jednog podnosioca predstavke koji nisu bili povređeni (njihova imena su navedena pod brojevima 1, 2, 3, 5, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 40 i 41), obratilo se javnom tužiocu u Amalijadi tražeći da se četvorici koja su već optužena stavi na teret i trgovina ljudima, pokušaj ubistva i napad. Oni su izjavili da su bili zaposleni na farmi kojom su upravljali T. A. i N. V. u uslovima trgovine ljudima i prinudnog rada, kao i da su bili deo grupe na koju je pucano iz vatrenog oružja. Pozivajući se na dopunski protokol uz Konvenciju UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, poznat kao Protokol iz Palerma, potpisan u decembru 2000. („Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima”) zatražili su od javnog tužioca da shodno članu 323A Krivičnog zakonika podigne protiv njihovih poslodavaca i optužbe za eksploataciju u kontekstu rada. Osim toga, tvrdili su da su 17. aprila 2013. takođe prisustvovali incidentu i da su svi tamo došli da bi tražili da im se isplate zaostale plate, usled čega su i oni bili žrtve krivičnih dela počinjenih protiv drugih 35 podnosilaca predstavke.

13. Policija je saslušala svakog od dvadeset jednog podnosioca predstavke; oni su potpisali zapisnik u kome su bile evidentirane njihove izjave date pod zakletvom uz koju su bile i njihove fotografije i prosledila je te izjave javnom tužiocu.

14. Odlukom 26/2014 od 4. avgusta 2016. javni tužilac iz Amalijade odbacio je predstavku sto dvadeset radnika. On je naglasio da su ti radnici bili traženi da bi svedočili u predistražnom postupku i da je bilo moguće ući u trag samo stotinu dvojici (uključujući dvadeset jednog podnosioca predstavke koji su pomenuti u stavu 12, gore). Tužilac je primetio da iz njihovih izjava i drugog materijala u spisu predmeta proističe da njihove tvrdnje ne odgovaraju stvarnosti. Objasnio je da bi oni, da su stvarno bili žrtve krivičnih dela zbog kojih podnose predstavku, svakako otišli u policiju odmah 17. aprila 2013, kao što je učinilo trideset pet drugih radnika, a ne bi

čekali sve do 8. maja 2013. Po mišljenju tužioca, tvrdnja da su podnosioci krivične prijave strahovali i da su napustili stračare u kojima su bili smešteni nije bila verodostojna zato što su bili blizu mesta na kome se incident dogodio i, kada je policija stigla, mogli su da se vrate i sami iznesu svoje pritužbe. Osim toga, tužilac je primetio da su samo četvorica od stotinu dva podnosioca prijave koji su saslušani, tvrdili da su bili povređeni i, za razliku od trideset pet gore pomenutih radnika, nijedan od te četvorice nije otišao u bolnicu. Konačno, tužilac je konstatovao da su svi podnosioci prijave izjavili da su dali iskaze policiji nakon što su saznali da će dobiti dozvolu boravka kao žrtve trgovine ljudima.

15. Javni tužilac u Apelacionom sudu u Patrasu odbacio je 28. januara 2015. žalbe koje je izjavilo sto dvadeset radnika protiv Odluke br. 26/2014 uz obrazloženje da materijal koji se nalazio u spisu predmeta ne potkrepljuje njihove navode, kao i da su oni nastojali da se predstave kao žrtve trgovine ljudima ne bi li na taj način dobili dozvolu boravka (Odluka br. 3/2015).

16. Optuženi su upućeni na suđenje u Porotni sud (*Assize Court*) u Patrasu. Među njima je samo N. V. optužen za trgovinu ljudima. Preostala trojica optuženih, T. A. i dvojica naoružanih nadzornika, optuženi su za pomaganje i saučesništvo u izvršenju tog krivičnog dela. Suđenje je počelo juna 2014. i završeno je 30. jula 2014. Gore pomenuta trideset petorica radnika pridružila su se postupku u svojstvu oštećenih građanskih lica i zastupali su ih njihovi advokati V. Kerasiotis i M. Karabidis (*Karabeïdis*), čije su honorare plaćali Grčki savet za izbeglice i Helenska liga za ljudska prava.

17. U usmenom podnesku javni tužilac je istakao da su podnosioci predstavke koji su bili povređeni u incidentu živeli i radili u Grčkoj bez ikakve dozvole, na milosti i nemilosti mreža koje su eksploatisale ljude i u uslovima koji su bili takvi da se na osnovu tih uslova oni mogu opisati kao žrtve trgovine ljudima. Po njegovom mišljenju, i materijalni i psihološki elementi tog krivičnog dela postoje u datom slučaju.

18. Javni tužilac je dalje istakao da je eksploatacija u kontekstu rada deo pojma eksploatacije za koji je u evropskim i drugim međunarodnopravnim instrumentima utvrđeno da predstavlja sredstvo za izvršenje krivičnog dela trgovine ljudima. Ukazao je na to da član 4. Konvencije i član 22. Ustava Grčke zabranjuju prinudni ili obavezni rad. Objasnio je da pojam eksploatacije kroz rad obuhvata sve akte koji predstavljaju kršenje Zakona o zapošljavanju, kao što su odredbe koje se tiču radnog vremena, uslova rada i osiguranja radnika. Po njegovom mišljenju, taj oblik eksploatacije je takođe omogućio učiniocu tog krivičnog dela da kroz takav rad drugih stekne korist za sebe.

19. Pozivajući se na činjenice datog slučaja, javni tužilac je objasnio da poslodavac N. V. nije plaćao radnike šest meseci, da im je platio veoma mali novčani iznos za hranu, i to tako što je to odbio od njihovih plata, kao i da je obećao da će im ostatak isplatiti kasnije. Tužilac je konstatovao da

„optuženi su bili beskrupulozni i nametnuli su se tako što su pretili i nosili oružje; radnici su radili u izuzetno teškim fizičkim uslovima, morali su da rade prekovremeno i bili su neprestano ponižavani; N. V. je 17. aprila 2013. obavestio radnike da im neće platiti i da će ih ubiti uz pomoć saoptuženih ako ne nastave da rade za njega; kako radnici nisu podlegli tim pretnjama, on im je rekao da smesta napuste plantažu i da će, ako odbiju da odu, spaliti stračare u kojima su smešteni”. Na kraju je tužilac istakao da je N. V. obećao radnicima kada ih je angažovao da će im obezbediti privremeni smeštaj i dnevnu zaradu od 22 evra – što je, po mišljenju tužioca, bio jedini način da žrtve budu sigurne da će doći do sredstava neophodnih za egzistenciju – kao i da je N. V. na taj način u datom trenutku uspeo da dobije njihov pristanak da bi kasnije mogao da ih eksploatiše.

20. Javni tužilac je izneo tvrdnju da je incident koji se zbio 17. aprila 2013. posvedočio da su veliki plantažeri u regionu eksploitalisali radnike migrante i varvarski postupali prema njima. Tužilac je stao na stanovište da je incident bio varvarski i da oružana agresija grčkih poslodavaca prema migrantima doprinosi stvaranju slike o „južnjačkoj trgovini robljem”, kojoj nema mesta u Grčkoj.

21. Na suđenju je jedan od svedoka, policijski službenik iz policijske stanice u Amalijadi, izjavio da su dva dana pre incidenta koji se zbio 17. aprila 2013. neki radnici došli u policijsku stanicu da se požale kako njihovi poslodavci odbijaju da im isplate nadnice i da je jedan od njegovih kolega potom obavio telefonski razgovor sa N. V. o tome.

22. Svojom presudom od 30. jula 2014. Porotni sud je oslobodio četvoricu optuženih optužbe za trgovinu ljudima, uz obrazloženje da u datom slučaju nije utvrđen materijalni element tog krivičnog dela. Sud je osudio jednog od naoružanih čuvara i T. A. za nanošenje teških telesnih povreda i nezakonito korišćenje vatrenog oružja, izrekavši im kaznu od 14 godina i sedam meseci, odnosno osam godina i sedam meseci. Kada je reč o naoružanom nadzorniku koji je bio odgovoran za ispaljene hlice, Porotni sud je stao na stanovište da on nije nameravao da ubije one koji su bili napadnuti u tom incidentu i da je samo pokušao da ih natera da se pomere kako ne bi mogli da im priđu novoangažovani radnici. Što se tiče N. V., sud ga je oslobodio uz obrazloženje da nije dokazano da je on bio jedan od poslodavaca tih radnika (pa samim tim nije bio u obavezi da im isplati nadnice), niti da je bio umešan kao podstrekivač oružanog napada na njih. Porotni sud je njihove kazne zatvora preinačio u finansijske kazne od pet evra po danu predviđenog lišenja slobode. Takođe je naložio dvojici osuđenih da isplate iznos od 1.500 evra trideset petorici radnika za koje je utvrđeno da su bili žrtve (što iznosi oko 43 evra po osobi).

23. Porotni sud je ustanovio da je uslovima zapošljavanja tih radnika bilo utvrđeno šta će oni dobiti 22 evra za sedam sati rada dnevno i još po tri evra za svaki prekovremeni sat; hranu, čiji će trošak biti odbijen od njihove nadnice; materijal za izgradnju kućica snabdevenih električnom energijom u

neposrednoj blizini staklenika sa zasadima, o trošku poslodavaca, kako bi se zadovoljile njihove osnovne potrebe u pogledu smeštaja – mada im je, s druge strane, bila dopuštena i mogućnost da žive negde drugde u toj oblasti. Sud je utvrdio da su radnicima te uslove predstavili njihovi sunarodnici koji su bili predradnici.

24. Porotni sud je na taj način konstatovao da su radnici bili obavješteni o uslovima svog zapošljavanja i da su prihvatili te uslove. Kada je reč o iznosu nadnice, Porotni sud je utvrdio da je to uobičajeni iznos koji su i drugi proizvođači u regionu plaćali svojim radnicima, kao i da sami radnici nisu bili u obavezi da tu nadnicu prihvate. Po mišljenju Porotnog suda, informacije o pouzdanom iznosu nadnice, koje su radnicima dali njihovi predradnici, kao i njihovi sunarodnici koji su radili kod drugih poslodavaca, predstavljale su ključni činilac u izboru T. A. kao poslodavca. Porotni sud je dalje konstatovao da do kraja februara 2013. radnici nisu izneli nikakvu pritužbu na svog poslodavca, niti u pogledu njegovog ponašanja, niti u pogledu isplate nadnica, kao i da su počeli da iznose pritužbe tek krajem februara ili početkom marta 2013, i to u vezi s kašnjenjem isplata.

25. Osim toga, Porotni sud je odbacio navode radnika o tome da nisu dobili nijednu nadnicu, kao i da su bili izloženi pretnjama i ponižavajućem ponašanju optuženih za sve vreme njihovog rada i tu svoju odluku da pomenute navode odbije obrazložio je na sledeći način: „Ti navodi su prvi put izraženi na samom suđenju, a nisu izraženi ni u fazi predistražnog postupka, niti u fazi istrage; određeni vidovi zastrašivanja naveli su podnosiocima pritužbi da napuste radno mesto; opis tih vidova ponašanja bio je izrazito neprecizan i neodređen.” Porotni sud je takođe primetio da iz svedočenja samih radnika proističe da su oni mogli da se u slobodno vreme slobodno kreću po oblasti, da kupuju u radnjama koje su imale odgovarajući sporazum sa optuženima, da igraju kriket i učestvuju u aktivnostima udruženja koja su osnovali njihovi sunarodnici. Porotni sud je dodao da nije dokazano da je T. A. pod lažnim izgovorom i uz lažna obećanja primoravao radnike da pristanu da rade za njega koristeći pritom njihovo stanje ranjivosti, posebno s obzirom na to da je Porotni sud utvrdio da oni nisu bili u takvoj situaciji.

26. Porotni sud je stao na stanovište da je takođe dokazano kako je odnos između radnika i njihovih poslodavaca bio utemeljen na obavezujućem sporazumu o zapošljavanju, a uslovi tog sporazuma nisu bili utvrđeni tako kako su bili utvrđeni u nameri da se radnici namame u zamku, niti da se učvrsti dominantan položaj poslodavaca u odnosu na njih. Kada je o toj konkretnoj tački reč, Porotni sud je objasnio da uslovi nisu bili takvi da su poslužili kao osnov za pritužbe da su radnici živeli u izolaciji od spoljnog sveta, bez ikakve mogućnosti da istupe iz tog odnosa i potraže drugi posao. Osim toga, Porotni sud je ustanovio da su svi radnici bili u položaju da mogu pregovarati o uslovima svog zapošljavanja u vreme kada su angažovani, kao i da njihovi poslodavci nisu iskoristili činjenicu da oni

nezakonito borave u Grčkoj kao sredstvo prinude kojim bi ih primorali da nastave da rade.

27. Porotni sud je ukazao na to da, kako bi se u nekom slučaju mogao primeniti pojam bespomoćnosti, žrtva mora biti u stanju tolikog siromaštva da bi njeno odbijanje da se potčini počiniocu (krivičnog dela) delovalo apsurdno; drugačije rečeno, žrtva mora biti u stanju apsolutne slabosti koja je sprečava da se brani. Porotni sud je dodao da bi žrtva bila eksploatisana, usled takve bespomoćnosti, ako bi se bezuslovno predala počiniocu i bila izolovana od spoljnog sveta, što, po mišljenju tog suda, ovde nije bio slučaj, usled sledećih razloga: a) veze između radnika i njihovih poslodavaca upravljale su se prema obavezujućem radnom odnosu i b) uslovi tog odnosa nisu bili takvi da se može reći da je postojala namera da se radnici uvuku u zamku, niti da padnu pod dominaciju poslodavaca, u kojoj bi bili odsečeni od spoljnog sveta i u kojoj bilo nemoguće da se povuku iz radnog odnosa i nađu drugi posao. Porotni sud je osim toga primetio da je većina radnika izjavila kako bi nastavili da rade za svoje poslodavce da su im isplaćene nadnice.

28. Konačno, kada je reč o navodima radnika o tome da su im optuženi pretili smrću – što je navod koji taj sud nije prihvatio – Porotni sud smatra da bi, da je ta tvrdnja istinita, radnici bez oklevanja napustili svoje radno mesto. Činjenica da strahuju za svoje živote nadjačala bi svaki drugi razlog (kao što su zahtevi za isplatu zaostalih nadnica; potreba da zarade za život, koja navodno nije mogla da bude zadovoljena s obzirom na objektivnu nemogućnost da nađu drugi posao; kao i svi ostali argumenti koje su radnici izneli da bi opravdali činjenicu da su nastavili da rade).

29. Osuđeni su 30. jula 2014. izjavili žalbu na presudu Porotnog suda. Žalba, koja je još uvek u postupku rešavanja pred tim sudom, ima suspenzivno dejstvo.

30. Dana 21. oktobra 2014. advokati radnika su podneli zahtev javnom tužiocu Kasacionog suda da uloži žalbu na Presudu Porotnog suda. Oni su u svojoj predstavi koju su uputili tužiocu naveli da Porotni sud nije valjano razmotrio optužbu za trgovinu ljudima. Stali su na stanovište da je, kako bi se utvrdilo da li je Porotni sud valjano primenio član 323A Krivičnog zakonika, neophodno da se utvrdi da li su optuženi iskoristili bespomoćnost stranih državljana da bi ih eksploatisali.

31. Dana 27. oktobra 2014. tužilac je odbio da izjavi žalbu na Presudu. U obrazloženju svoje odluke naveo je samo da nema uslova za žalbu. Time je onaj deo Presude od 30. jula 2014. koji se odnosio na trgovinu ljudima postao je pravosnažan, odnosno „neopoziv” (*αμετάκλητη*).

II. MERODAVNO UNUTRAŠNJE PRAVO

32. Član 22. stav 3. Ustava glasi kako sledi:

Zabranjen je svaki oblik prinudnog rada.

33. Član 323. (trgovina robljem) Krivičnog zakonika i član 323A (trgovina ljudima) istog zakonika, u vidu u kome su izmenjeni Zakonikom br. 3064/2002 (Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika u oblasti trgovine ljudima, pornografije, podsticanja maloletnika na nemoral, pomaganje u prostituciji ili izvlačenje koristi iz prostitucije, i pomoći žrtvama) glase kako sledi:

Član 323.

1. Ko se bavi trgovinom robljem kazniće se zatvorom.

2. Trgovina robljem obuhvata svaki čin lišenja slobode i raspolaganja licem na način koji to lice pretvara u roba, svaki čin nabavke roba za svrhu preprodaje ili razmene, čin ustupanja prodajom ili razmenom već kupljenog roba i, u celini, svaki čin krijumčarenja ili prevoza robova.

...

Član 323A

1. Ko pretnjom silom ili bilo kojim drugim sredstvom prinude ili zloupotrebe ovlašćenja ili otmicom vrbuje, prevozi, dovodi u zemlju, liši slobode, sakriva ili isporučuje – s naknadom ili bez nje – ili nabavi od trećeg lica bilo koje drugo lice u nameri da od tog drugog lica uzme ćelije, tkivo ili organe, ili da eksploatiše njegov rad ili njegovu prošnju, bez obzira na to da li to čini za ličnu korist ili u ime nekog drugog, kazniće se kaznom zatvora do deset godina i novčanom kaznom između 10.000 i 50.000 evra.

2. Gore pomenuta kazna biće izrečena i počiniocima koji, težeći istom cilju, pribave pristanak bilo kog lica ili dovedu to lice u zabludu, iskoriste njegovu bespomoćnost pomoću obećanja, poklona, novčanih iznosa ili druge koristi.

3. Ko, budući u potpunosti upoznat sa svim činjenicama, prihvati rad lica podvrgnutih uslovima opisanim u stavovima 1. i 2. ovog člana, kazniće se zatvorom od najmanje šest meseci.

4. Ko počinu krivično delo iz prethodnih stavova kazniće se kaznom zatvora od najmanje deset godina i novčanom kaznom između 50.000 i 100.000 evra ako je to krivično delo:

...

(b) izvršeno u smislu profesije;

...

(d) ako je usled počinjenog dela nastupila teška telesna povreda žrtve ili je život žrtve bio izložen velikoj opasnosti.

34. U svojoj Presudi br. 673/2011 Kasacioni sud je istakao da se, kada je reč o trgovini ljudima (član 323A Krivičnog zakonika), element fizičke dominacije počinioca nad žrtvom i u kvantitativnom i u kvalitativnom smislu, u pogledu svoje suštine i trajanja, razlikuje od trgovine robljem (član 323. Krivičnog zakonika) zato što on ne zahteva ni potpunu potčinjenost žrtve, niti konstantnu i neprekidnu dominaciju počinioca nad njom. Kasacioni sud je stao na stanovište da počinjeno protivzakonito

nasilje, pretnje, ucena i prisilno lišenje slobode predstavljaju sredstvo za izvršenje krivičnog dela trgovine ljudima, kao i da je načelo po kome su ti akti supsumirani tom krivičnom delu preovlađujuće u odnosu na načelo sticaja krivičnih dela. U pogledu elementa namere tog krivičnog dela, Kasacioni sud je stao na stanovište da je počinitelj morao postupati u zloj nameri. Kasacioni sud je saopštio da postojanje te namere proističe iz znanja i spremnosti počinioca da angažuje, preveze, odvede, pomogne da se neko lice nezakonito liši slobode primenjujući silu ili pretnju silom, a u cilju eksploatacije rada tog lica. Po mišljenju Kasacionog suda, takva eksploatacija postoji ako je žrtva radila neposredno za korist počinioca krivičnog dela ili u korist trećih lica koja će počiniocu pružiti naknadu za njegov rad, pa se tu ne može govoriti o nehatu.

35. Krivični zakonik ne sadrži konkretne odredbe o prinudnom radu. Član 323A inkorporiran je u Krivični zakonik Zakonom br. 3064/2002 (kojim se kažnjavaju trgovina ljudima, krivična dela protiv seksualne slobode, dečja pornografija i, šire, seksualno iskorišćavanje), a tim zakonom je Okvirna odluka Saveta Evropske unije br. 2002/629/JHA, od 19. jula 2002, o borbi protiv trgovine ljudima inkorporirana u Krivični zakonik Grčke. Taj evropski instrument zamenjen je Direktivom 2011/36 Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije, od 5. aprila 2011, o sprečavanju i borbi protiv trgovine ljudima i o zaštiti žrtava trgovine ljudima, koja je inkorporirana u grčko unutrašnje pravo Zakonom br. 4198/2013, od 11. oktobra 2013.

36. Članom 4. Zakona br. 4198/2013 izmenjeni su izvesni članovi Zakonika o krivičnom postupku i dodat je član 226B (svedoci – žrtve trgovine ljudima i krivično delo pružanja pomoći prostituciji ili izvlačenja koristi iz prostitucije), čiji merodavan deo glasi kao sledi:

1. Kada se žrtva krivičnih dela iz člana 323A ... Krivičnog zakonika saslušava u svojstvu svedoka, kao veštak se određuje psiholog ili psihijatar ...

2. Psiholog ili psihijatar pripremaju žrtvu za saslušanje u saradnji sa islednicima i sudijama. U tom cilju, psiholog ili psihijatar primenjuje odgovarajuće dijagnostičke metode i daje mišljenje o kognitivnim sposobnostima i mentalnom stanju žrtve, i svoja pismena zapažanja dostavlja u izveštaju koji predstavlja sastavni deo spisa predmeta ...

3. Iskaz žrtve uzima se u pismenoj formi i gde god je to moguće snima se elektronski ...

4. Pismeni iskaz žrtve čita se na javnom ročištu ...

37. Pre no što se ovaj slučaj dogodio, Grčka je već ratifikovala Ženevsku konvenciju o suzbijanju trgovine robljem i ropstva, od 25. septembra 1926. godine, Konvenciju br. 29 Međunarodne organizacije rada (MOR), od 28. juna 1930, o prinudnom radu (u daljem tekstu: Konvencija MOR br. 29), zajedno s Dopunskom konvencijom o ukidanju ropstva, od 30. aprila 1956, i Protokolom iz Palerma, od decembra 2000. godine. Kada je reč o Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, od 16. maja

2005, Grčka ju je potpisala 17. novembra 2005, a ratifikovala ju je 11. aprila 2014. Ta konvencija je stupila na snagu u odnosu na Grčku 1. avgusta 2014.

III. MERODAVNO MEĐUNARODNO PRAVO

38. ESLJP se pozvao na stavove 42–51. svoje Presude u predmetu *Siliadin protiv Francuske* (br. 73316/01, ECHR 2005-VII) i stavove 137–174. Presude u predmetu *Rantsev protiv Kipra i Rusije* (br. 25965/04, ECHR 2010), u kojima su utvrđene merodavne odredbe međunarodnih konvencija koje se odnose na prinudni rad, ropski rad (servitut), ropstvo i trgovinu ljudima (Ženevska konvencija o ropstvu, od 25. septembra 1926; Konvencija MOR br. 29; Konvencija za suzbijanje trgovine ljudima i eksploatacije drugih u prostituciji, od 2. decembra 1949; Dopunska konvencija o ukidanju ropstva, 30. april 1956; Konvencija MOR o ukidanju prinudnog rada (Konvencija br. 105) iz 1957; Protokol iz Palerma, iz decembra 2000; Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, od 16. maja 2005. i relevantni izvodi iz rada Saveta Evrope u toj oblasti (preporuke Parlamentarne skupštine br. 1523, od 26. juna 2001, i br. 1623, od 22. juna 2004; Komentar (Eksplanatorni izveštaj) o Konvenciji za borbu protiv trgovine ljudima).

A. Međunarodna organizacija rada

39. Član 2. stav 1. Konvencije br. 29. MOR glasi kako sledi:

... izraz *prisilni ili obavezni rad* znači svaki rad ili uslugu koji se od neke osobe zahteva pod pretnjom bilo kakve kazne, i na koji ta osoba nije dobrovoljno pristala.

40. Takođe vredi ukazati na sledeće izvode iz Globalnog izveštaja o daljem praćenju sprovođenja u delo Deklaracije MOR o osnovnim načelima i pravima na radu, koji je pod naslovom „Trošak prinude” usvojila Međunarodna konferencija rada 2009. godine:

24. Definicija prinudnog rada koju je utvrdio MOR sadrži dva osnovna elementa: rad ili pružanje usluga odvijaju se pod pretnjom kazne i obavljaju se nedobrovoljno. Nadzorni organi MOR su razjasnili i jedan i drugi element. Kazna ne mora da bude u obliku sankcija, već može imati i oblik gubitka prava i povlastica. Osim toga, pretnja kaznom može poprimiti mnoštvo različitih oblika. Njen verovatno najekstremniji oblik podrazumeva fizičko nasilje ili sputavanje, ili čak pretnje smrću upućene žrtvi ili njenim srodnicima. Mogu takođe postojati suptilniji oblici pretnje, koji su ponekad psihološki po svojoj prirodi. Situacije koje je ispitao MOR obuhvatile su pretnje da će žrtve biti prijavljene policiji ili imigracionim organima onda kada je njihov status u smislu zaposlenja nezakonit, ili da će biti prijavljene seoskim starešinama ukoliko je reč o devojkama koje su prisiljene na prostituciju u udaljenim gradovima. Druge kazne mogu biti finansijske prirode, uključujući ekonomske kazne vezane za dugovanja. Poslodavci ponekad takođe traže da im radnici predaju svoje isprave i mogu primeniti pretnju zaplenom tih dokumenata kako bi prinudili žrtve na rad.

25. Kada je reč o „dobrovoljnoj ponudi”, nadzorni organi MOR su naišli na širok dijapazon različitih aspekata, uključujući: oblik i predmet pristanka; ulogu spoljnih ograničenja ili indirektno prinude; kao i mogućnost da se opozove slobodno dati pristanak. I ovde mogu postojati mnogi suptilni vidovi prinude. Mnoge žrtve u početku uđu po vlastitom izboru u situaciju prinudnog rada, mada se tu radi o prevari i obmani, da bi tek kasnije shvatile da nemaju slobodu da prestanu da rade, usled zakonske, fizičke ili psihološke prinude. Početni pristanak može se smatrati beznačajnim onda kada su upotrebljeni prevara ili obmana da bi se taj pristanak pribavio.

B. Ujedinjene nacije

41. Član 3(a) Protokola za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom (Protokol iz Palerma), koji dopunjava Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, glasi kako sledi:

Za svrhu ovog protokola:

(a) „Trgovina ljudskim bićima” označava vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa.

C. Savet Evrope

42. Merodavne odredbe Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima glase kako sledi:

Član 4.

Definicije

U svrhu ove konvencije:

a) „trgovina ljudima” znači vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u cilju iskorišćavanja. Iskorišćavanje, u najmanju ruku, treba da uključuje iskorišćavanje prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilan rad ili pružanje usluga, služenje, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu ili vađenje ljudskih organa;

b) pristanak žrtve „trgovine ljudima” na planirano iskorišćavanje, kako se navodi u tački a) ovog člana, nema značaja ni u jednom slučaju kada se koriste sredstva pomenuta u tački a);

v) vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje deteta radi iskorišćavanja smatra se „trgovinom ljudima”, čak i ako ne uključuje sredstva navedena u tački a) ovog člana;

g) „dete” znači svako lice mlađe od 18 godina;

d) „žrtva” je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije iz ovog člana.

Član 5.

Sprečavanje trgovine ljudima

1. Svaka strana ugovornica treba da preduzme mere da uspostavi ili učvrsti nacionalnu koordinaciju različitih tela nadležnih za sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima.

2. Svaka strana ugovornica treba da uspostavi i/ili učvrsti delotvorne mere i programe za sprečavanje trgovine ljudima sredstvima kao što su istraživanje, informisanje, kampanje namenjene podizanju svesti i edukaciji, socijalne i ekonomske inicijative i programi obuke, posebno za lica koja su izložena trgovini ljudima i za stručnjake koji se bave problematikom trgovine ljudima ...

Član 10.

Identifikovanje žrtava

2. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mere koje su potrebne kako bi se na odgovarajući način identifikovale žrtve u saradnji s drugim stranama ugovornicama i relevantnim organizacijama za podršku. Svaka strana ugovornica treba da osigura, u slučaju da nadležni organi imaju opravdane razloge da veruju da je neko lice bilo žrtva trgovine ljudima, da se to lice ne udalji sa njene teritorije sve dok nadležni organi ne okončaju postupak identifikacije žrtava krivičnog dela opisanog u članu 18. ove konvencije i na sličan način treba da osigura da to lice dobije pomoć koja je predviđena u članu 12. st. 1. i 2.

Član 13.

Vreme za oporavak i razmišljanje

1. Svaka strana ugovornica treba da u svom domaćem zakonodavstvu predvidi period za oporavak i razmišljanje u trajanju od najmanje 30 dana, kad postoje opravdani razlozi da se veruje da se radi o žrtvi. Taj period će biti dovoljan da se lice oporavi i oslobodi uticaja trgovaca ljudima i/ili da donese merodavnu odluku da saraduje sa nadležnim organima. Tokom ovog perioda ne treba da se omogući izvršenje nijednog naloga za proterivanje tog lica. Ova odredba ne dovodi u pitanje radnje koje sprovode nadležni organi u svim fazama odgovarajućeg nacionalnog postupka, a posebno kod istrage i krivičnog gonjenja izvršilaca odnosnih krivičnih dela. U tom periodu, strane ugovornice treba da dozvole licima na koja se ova odredba odnosi da ostanu na njihovoj teritoriji.

2. U tom periodu, lica iz stava 1. ovoga člana imaju pravo na mere navedene u članu 12. st. 1. i 2.

3. Strane ugovornice nisu u obavezi da poštuju taj period ako razlozi javnog poretka to onemogućavaju ili ako se utvrdi da je zahtev za status žrtve neodgovarajući.

Član 15.

Nadoknada štete i pravna zaštita

1. Svaka strana ugovornica treba da osigura da žrtve imaju pristup, i to od prvog kontakta sa nadležnim organima, informacijama o odgovarajućim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumeju.

2. Svaka strana ugovornica treba svojim unutrašnjim pravom da obezbedi pravo na pravni savet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njeno unutrašnje pravo.

3. Svaka strana ugovornica treba svojim unutrašnjim pravom da obezbedi pravo žrtava na odštetu od izvršilaca.

4. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mere kako bi se, u skladu sa uslovima koje propisuje njeno unutrašnje pravo, garantovala odšteta žrtvama, na primer, osnivanjem fonda za obeštećenje žrtava ili merama ili programima za socijalnu pomoć i socijalnu integraciju žrtava, koji bi mogli da se finansiraju iz sredstava prikupljenih primenom mera iz člana 23.

43. Merodavne odredbe pomenutog Komentara (Eksplanatornog izveštaja) uz Konvenciju glase kako sledi:

74. U definiciji, trgovina ljudskim bićima se sastoji od kombinacije tri osnovne komponente, od kojih se svaka može naći na spisku koji je dat u definiciji:

- delo: „vrbovanja, prevoza, premeštanja, skrivanja ili prihvata osoba”;

- putem sredstava: „pretnje ili upotrebe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe položaja moći ili ugroženosti žrtve, ili davanja ili primanja novca, ili druge koristi da bi se postigao pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom”;

- sa ciljem iskorišćavanja, što obuhvata „u najmanju ruku, iskorišćavanje putem podvođenja osoba za prostituciju ili druge načine seksualnog iskorišćavanja, prinudni rad ili službu, ropstvo ili praksu nalik na ropstvo, služenje ili vađenje organa”.

75. Trgovina ljudskim bićima je kombinacija ovih elemenata, a ne elementi posmatrani izolovano. Na primer „pružanje smeštaja” osobama (delo) koje obuhvata „pretnju ili upotrebu sile” (sredstva) za „prinudni rad” (cilj) ponašanje je koje će biti smatrano za trgovinu ljudskim bićima. Isto važi za vrbovanje osoba (delo) putem obmane (sredstvo) zarad eksploatacije putem prostitucije (cilj).

76. Kako bi se nešto smatralo za trgovinu ljudskim bićima, elementi iz svake od tri kategorije (delo, sredstva, cilj) moraju zajedno postojati. Postoji, ipak, izuzetak kada se radi o deci: prema članu 4(c), vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje deteta s ciljem njegove eksploatacije smatra se za trgovinu ljudskim bićima iako ne obuhvata nijedno od sredstava navedenih u članu 4(a). Prema članu 4(d), reč „dete” označava bilo koju osobu ispod 18 godina starosti.

77. Stoga trgovina ljudima znači mnogo više od organizovanog premeštanja osoba zarad profita. Kritični dodatni faktori po kojima se trgovina ljudima razlikuje od krijumčarenja migranata jeste upotreba nekog od navedenih sredstava (sila, obmana, zloupotreba položaja ugroženosti i tako dalje) u toku čitavog procesa ili u nekoj njegovoj fazi, i upotreba tog sredstva s ciljem iskorišćavanja.

...

81. Sredstva su pretnja ili upotreba sile ili drugih oblika prinude, otmica, prevara, obmana, zloupotreba moći ili položaja bespomoćnosti žrtve, ili davanje ili primanje novca, ili druge koristi da bi se postigao pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom.

82. Osobe koje se bave trgovinom ljudima često se služe prevarom i obmanom, kao kada su žrtve navedene da poveruju da ih čeka atraktivan posao, a ne iskorišćavanje.

83. Pod zloupotrebom položaja ugroženosti smatra se zloupotreba bilo koje situacije u kojoj dotična osoba nema nikakvu drugu stvarnu ili prihvatljivu mogućnost nego da se prepusti zlostavljanju. Ugroženost može biti bilo kakve vrste, bilo fizička, psihološka, emotivna, porodična, socijalna ili ekonomska. Situacija može na primer da se tiče neizvesnosti ili ilegalnosti administrativnog statusa žrtve, ekonomske zavisnosti ili slabog zdravlja. Ukratko, situacija može biti bilo kakvo stanje nevolje u kojoj je ljudsko biće prinuđeno da prihvati da bude eksploatisano. Osobe koje koriste takvu situaciju otvoreno krše ljudska prava i narušavaju ljudsko dostojanstvo i integritet, što niko ne može faktički da opovrgne.

...

85. Cilj mora da bude iskorišćavanje pojedinca. Konvencija propisuje: „iskorišćavanje podrazumeva, u najmanju ruku, iskorišćavanje putem podvođenja osoba za prostituciju ili druge načine seksualnog iskorišćavanja, prinudni rad ili službu, ropstvo ili praksu nalik na ropstvo, služenje ili vađenje organa”. Nacionalno zakonodavstvo može stoga da se usmeri na druge oblike iskorišćavanja, ali mora da obuhvati barem one oblike iskorišćavanja koji su navedeni kao elementi trgovine ljudskim bićima.

86. Oblici eksploatacije precizirani u definiciji obuhvataju seksualnu eksploataciju, eksploataciju za rad i vađenje organa, jer kriminalne delatnosti se brzo šire kako bi se obezbedio priliv ljudi za eksploataciju u bilo kom sektoru gde se pojavi potražnja.

...

89. Isto tako Konvencija ne definiše „prinudni rad”. Ipak, za to postoji nekoliko relevantnih međunarodnih instrumenata, kao što je *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima* (član 4), *Međunarodni ugovor o građanskim i političkim pravima* (član 8), MOR-ova *Konvencija o prisilnom ili prinudnom radu* (Konvencija br. 29) i MOR-ova *Konvencija o ukidanju prinudnog rada iz 1957.* (Konvencija br. 105).

90. Član 4. EKLJP zabranjuje prinudni rad, a pri tom ga ne definiše. Autori *ECHR*-a su za model uzeli MOR-ovu Konvenciju o prinudnom radu (br. 29), od 29. juna 1930, koja opisuje kao prinudni „sav rad ili službu koje jedna osoba obavlja pod pretnjom bilo kakve kazne i za koje se rečena osoba nije prijavila dobrovoljno”. U slučaju *Van der Missele protiv Belgije* (Presuda od 23. novembra 1983. serija A, br. 70, stav 37), Sud je odlučio da „relativna težina” treba da se prida kriterijumu prethodnog pristanka i sugerisao je pristup koji uzima u obzir sve okolnosti slučaja. Posebno je naglasio da, u određenim okolnostima, služba „ne može da se tretira kao da je prethodno bila dobrovoljno prihvaćena”. Stoga je Sud odredio da pristanak dotične osobe nije dovoljan da bi se odbacio prinudni rad. Iz tih razloga valjanost pristanka mora da se proceni u svetlu svih okolnosti slučaja.

...

97. Član 4(b) utvrđuje: „Pristanak žrtve 'trgovine ljudskim bićima' na nameravanu eksploataciju kakva je opisana u tački (a) ovog člana biće nevažan ukoliko je upotrebjeno bilo koje od sredstava opisanih u tački (a).” Pitanje pristanka nije jednostavno i nije lako utvrditi gde se završava slobodna volja, a počinje

primoravanje. U trgovini ljudima, neki ljudi ne znaju šta ih čeka dok su drugi savršeno svesni, na primer da će se baviti prostitucijom. Ipak, dok neko može želeti posao, i moguće je da je voljan da se upusti u prostituciju, to ne znači da pristaje da bude podvrgnut zloupotrebi bilo koje vrste. Zbog toga član 4(b) propisuje da trgovina ljudima postoji bez obzira ima li ili nema žrtvinog pristanka da bude eksploatisana.

44. Pored toga, u svom Četvrtom opštem izveštaju o aktivnostima koje je obavila (od 1. avgusta 2013. do 30. septembra 2014) Grupa eksperata Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (*GRETA*) utvrdila je sledeće:

GRETA je uočila da su neke zemlje gotovo isključivo usredsređene na trgovinu ljudima radi seksualnog iskorišćavanja, a ne čine dovoljno za planiranje i preduzimanje preventivnih mera kojima bi se bavile trgovinom ljudima u druge svrhe. Na primer, *GRETA* je apelovala na španske vlasti da razviju mere za podizanje nivoa svesti o trgovini ljudima u cilju radne eksploatacije i da organizuju informativne i edukativne aktivnosti u vezi s trgovinom ljudima, namenjene celokupnom stanovništvu, uključujući decu.

Potom je u svom Petom opštem izveštaju (za period od 1. oktobra 2014. do 31. decembra 2015) *GRETA* dodala sledeće:

94. Član 10. Konvencije (Konvencija Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima) utvrđuje pozitivnu obavezu strana ugovornica da identifikuju žrtve trgovine ljudima. Konvencija nalaže da se nadležnim organima obezbedi kadar koji je obučen i kvalifikovan za sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima, za identifikovanje i pružanje pomoći žrtvama, uključujući decu, kao i da saraduje međusobno i sa nadležnim organizacijama za podršku, kao što su nevladine organizacije. Identifikacija žrtava je postupak za koji je potrebno vreme. Čak i kada postupak identifikacije nije do kraja sproveden, čim nadležni organi imaju opravdane razloge da veruju da je neko lice žrtva trgovine ljudima, to lice ne sme biti udaljeno s teritorije te strane ugovornice bilo da se izmešta u zemlju porekla ili u neku treću zemlju.

...

97. *GRETA* je takođe uočila u Italiji da je otkrivanje žrtava trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije posebno komplikovano zbog izuzetne veličine „neformalne privrede” u izvesnim sektorima. Budući da italijanski imigracioni zakoni ne sadrže mogućnost za zakonito zapošljavanje radnika koji već nezakonito borave u Italiji, njihova jedina mogućnost da se zaposle je u neformalnom sektoru, veća često pod eksploatatorskim uslovima. Privredni sektori u kojima je uobičajeno iskorišćavanje velikog broja migranata koji ilegalno borave u zemlji obuhvataju poljoprivredu, građevinarstvo i tekstilnu industriju. *GRETA* je pozvala italijanske vlasti da preduzmu korake za smanjenje posebne osetljivosti migranata koji u Italiji borave ilegalno na trgovinu ljudima i pozvala ih je da prouče implikacije zakonske regulative kojom se uređuje pitanje imigracije, pre svega delikta koji se odnosi na nezakonit ulazak u zemlju i boravak u njoj, za identifikaciju i zaštitu žrtava trgovine ljudima, kao i za krivično gonjenje počilaca.

98. U izveštaju koji se odnosio na Španiju, *GRETA* je izrazila zabrinutost zbog toga što policijski službenici graničari, zvaničnici u azilima, osoblje u centrima za privremeni prihvata stranaca (naročito u autonomnim gradovima Seuta i Melilja), zaposleni u centrima za prihvata tražilaca azila, centrima za prihvata ilegalnih migranata u kojima državljani trećih zemalja čekaju proterivanje, kao i u sudskim organima koji

su nadležni za izdavanje rešenja o proterivanju, nisu obučeni na odgovarajući način, niti imaju svest o pravima žrtava.

D. Evropska unija

45. Član 5. Povelje osnovnih prava Evropske unije glasi kako sledi:

Zabrana ropstva i prinudnog rada

1. Niko se ne može držati u ropstvu niti u ropskom položaju.
2. Ni od koga se ne može zahtevati da obavlja prinudni ili obavezni rad.
3. Trgovina ljudima je zabranjena.

46. Okvirna Odluka Saveta EU 2002/629/JHA, od 19. jula 2002, o borbi protiv trgovine ljudima posebno utvrđuje kako sledi:

Član 1.

Krivična dela koja se tiču trgovine ljudima u cilju radne eksploatacije ili seksualne eksploatacije

1. Svaka država članica preduzeće neophodne mere kako bi učinila da sledeća dela budu kažnjiva:

vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i potonji prijem lica, uključujući razmenu ili prenos kontrole nad tim licem

(a) ako se koristi prinuda, sila ili pretnja silom, uključujući otmicu, ili

(b) ako se koristi prevara ili obmana, ili

(c) ako se zloupotrebe ovlašćenja ili bespomoćnosti lica o kome je reč tako da ono nema drugu realnu i prihvatljivu alternativu do da se potčini zlostavljanju, ili

(d) ako se pruži ili primi novac ili korist da bi se postigao pristanak lica koje ima kontrolu nad licem o kojem je reč u cilju radne eksploatacije tog lica ili njegovih usluga, uključujući kao minimum prinudni ili obavezni rad ili usluge, ropstvu sličan odnos ili ropски rad (servitut) ili u cilju eksploatacije njegove prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, uključujući pornografiju.

2. Pristanak žrtve trgovine ljudima na eksploataciju, bilo da je podrazumevan ili stvaran, smatra se nebitnim ako je upotrebjeno bilo koje sredstvo iz stava 1. ovog člana.

3. Kada je žrtva nekog od postupaka pobrojanih u stavu 1. dete, onda takvo delo predstavlja kažnjivi prestup trgovine ljudima, čak ako nijedno od sredstava pobrojanih u stavu 1. nije upotrebjeno.

4. U smislu ove okvirne odluke, izraz „dete” podrazumeva svako lice mlađe od 18 godina.

Član 2.

Podsticanje, pomaganje, podržavanje i pokušaj

Svaka država članica preduzeće sve neophodne mere kako bi podsticanje na delo, pomaganje i podržavanje u delu i pokušaj dela iz člana 1. bili kažnjivi.

Član 7.

Zaštita žrtava i pomoć žrtvama

1. Države članice će utvrditi da istraga ili krivično gonjenje krivičnih dela na koja se odnosi ova okvirna odluka neće zavisiti od izveštaja ili optužbi lica koje je bilo predmet izvršenja tog dela, barem u slučajevima u kojima važi član 6. stav 1(a).

...

47. Direktiva 2011/36/EU Evropskog parlamenta i Saveta, od 5. aprila 2011, o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti njegovih žrtava, kao i o zameni Okvirne odluke Saveta 2002/629/JHA, utvrđuje pre svega sledeće:

Član 1.

Predmet Direktive

Ovom direktivom utvrđuju se minimalna pravila u pogledu definisanja krivičnih dela i kazni u oblasti trgovine ljudima. Njome se takođe uvode zajedničke odredbe, uzimajući u obzir rodnu perspektivu, radi jačanja sprečavanja tog krivičnog dela i zaštite žrtava trgovine ljudima.

Član 2.

Krivična dela koja se odnose na trgovinu ljudima

1. Države članice preduzeće sve neophodne mere kako bi osigurale da su sledeća namerno učinjena dela kažnjiva:

Vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, uključujući razmenu ili prenos kontrole nad tim licima putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili bespomoćnog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, sve u cilju eksploatacije.

2. Položaj bespomoćnosti označava situaciju u kojoj lice o kome je reč nema stvarnu ili prihvatljivu alternativu nego da se potčini takvom zlostavljanju.

3. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, uključujući prosjačenje, ropstvo ili prakse nalik na ropstvo, ropski rad (servitut), ili eksploataciju kriminalnih aktivnosti, ili odstranjivanje organa.

4. Pristanak žrtve trgovine ljudima na eksploataciju, bilo da je podrazumevan ili stvaran, smatra se nebitnim ako je upotrebljeno bilo koje od sredstava iznetih u stavu 1.

5. Kada je žrtva nekog od postupaka pobrojanih u stavu 1. dete, onda to delo predstavlja kažnjivi prestup trgovine ljudima, čak i ako nije upotrebljeno nijedno od sredstava pobrojanih u stavu 1.

6. U smislu ove direktive, izraz „dete” podrazumeva svako lice mlađe od 18 godina.

Član 3.

Podsticanje, pomaganje i podržavanje, pokušaj

Države članice preduzeće neophodne mere kako bi obezbedile da podsticanje, pomaganje i podržavanje u krivičnom delu iz člana 2. bilo kažnjivo.

Član 4. Kazne

1. Države članice preduzeće neophodne mere kako bi osigurale da krivično delo iz člana 2. bude kažnjivo kaznom zatvora koja ne može biti kraća od pet godina.

2. Države članice preduzeće sve neophodne mere kako bi osigurale da krivično delo iz člana 2. bude kažnjivo kaznom zatvora koja ne može biti kraća od 10 godina ako je to krivično delo:

(a) počinjeno nad žrtvom koja je bila posebno bespomoćna, što, u smislu ove direktive, uključuje kao minimum dete kao žrtvu;

(b) počinjeno u okviru kriminalne organizacije u smislu Okvirne odluke Saveta 2008/841/JHA, od 24. oktobra 2008, o borbi protiv organizovanog kriminala ...;

(c) namerno je ili iz grube nepažnje ugrožen život žrtve; ili

(d) počinjeno uz upotrebu teškog nasilja ili je usled tog dela nastupila posebno teška povreda žrtve.

3. Države članice preduzeće sve neophodne mere kako bi osigurale da se činjenica da su krivično delo iz člana 2. počinili javni zvaničnici tokom obavljanja svoje dužnosti bude tretirana kao otežavajuća okolnost.

4. Države članice će preduzeti sve neophodne mere kako bi osigurale da kažnjivo delo iz člana 3. bude kažnjivo efikasnim, srazmernim kaznama koje odvrćaju od daljeg izvršenja krivičnih dela i mogu sadržati i odluku o izručenju.

IV. IZVEŠTAJI O SITUACIJI U MANOLADI

A. Ombudsman

48. Grčki ombudsman je sastavio izveštaj datiran 22. aprila 2008; Izveštaj je napisan nakon što je u štampi objavljeno nekoliko članaka, a u elektronskim medijima nekoliko priloga o mnogobrojnim slučajevima drastičnog iskorišćavanja stranaca u okrugu Ilija.

U svom izveštaju koji je uputio na adresu nekoliko resora i službi vlade, kao i Kancelariji javnog tužioca, on je komentarisao situaciju u Manoladi i izneo preporuke za njeno poboljšanje.

49. Ombudsman je izvestio da stotine ekonomskih migranata žive u uslovima siromaštva u improvizovanim logorima u tom području. Pored toga što imaju teške uslove rada, migranti su, kako izgleda, lišeni i slobode jer, prema izveštajima u štampi, njihovi poslodavci – vlasnici staklenika za uzgoj jagoda o kojima se govori kao o „staklenicima sramote” – uveli su potpuni nadzor nad njihovim aktivnostima, čak i onima u njihovo slobodno vreme, naveo je ombudsman.

50. Pozivajući se na iste te izveštaje u štampi, ombudsman je takođe naveo da su migranti loše plaćeni, da žive u neprihvatljivim uslovima i obavezni su da svojim nadnicama – za koje je rečeno da su veoma niske – plaćaju svojim poslodavcima robu i usluge – stanarina za stračaru,

rudimentarno snabdevanje vodom i ponekad električnom energijom, kupovina osnovnih namirnica); prljava voda iz tog logora zagađuje lagunu Katohi, zaštićeno prirodno područje u evropskoj mreži *Natura 2000*; loši higijenski uslovi nisu razlog za brigu samo u pogledu zdravlja migranata već i celokupnog lokalnog stanovništva; u tim logorima poslodavci su nezakonito osnovali prodavnice u kojima migranti moraju da kupuju osnovne životne namirnice da bi zadovoljili svoje neposredne potrebe; kada istekne period utvrđen za rad, neki poslodavci prijavljuju ilegalne migrante policiji kako bi izbegli da im isplate nadnice.

51. Ombudsman je saopštio da se odnosi na radu odlikuju nekontrolisanom eksploatacijom migranata, što podseća na prve godine industrijske revolucije, kao i da glavnu karakteristiku tih odnosa predstavlja fizička i ekonomska dominacija poslodavaca. On je istakao da su grupe bespomoćnih ljudi na taj način pogođene i konstatovao je da je vlast potpuno inertna.

52. Ombudsman je pozvao razne nacionalne organe vlasti da izvrše inspekciju i založio se za to da usvoje čitav niz mera koje je smatrao primerenim.

53. U pismu od 26. maja 2008. ministar za zapošljavanje je obavestio ombudsmana da je izvršeno 11 inspekcija. U tim inspekcijama uočeno je da u osam slučajeva isplaćene nadnice ne odgovaraju onome što je obezbeđeno kolektivnim ugovorom, a otkrivena su i dva slučaja dečjeg rada. Dodao je da je jednoj kompaniji privremeno ukinuta dozvola za rad zbog toga što je počinila nekoliko prestupa tog tipa i zbog toga što se oglušila o instrukcije inspektora rada.

B. Činjenice o kojima je izvestio Centar za reintegraciju radnika migranata uz podršku Evropske komisije

54. U izveštaju o Grčkoj koji je pripremljen u okviru projekta pod naslovom „Borba protiv trgovine ljudima – korak dalje” (2011), Centar za reintegraciju radnika migranata uz podršku Evropske komisije izvestio je o reakciji vlasti nakon što je otkriveno u kojoj se situaciji nalaze migranti koji rade na plantažama jagoda u Manoladi. Izveštaj se poziva na veliki broj članaka u štampi objavljenih tokom 2008. godine i sadrži sledeće informacije.

55. Na položaj radnika migranata u Manoladi pažnja javnosti je prvi put skrenuta u proleće 2008. u dugačkom članku pod naslovom „Crveno zlato: ukus slasti s gorkim korenima”, objavljenom u *Epsilonu*, nedeljnom dodatku lista *Eleftherotipija*. Taj članak u kome se detaljno opisuju uslovi rada radnika migranata u Manoladi i u kome se osuđuje praksa trgovine ljudima izazvao je polemiku u grčkom parlamentu. Neposredna posledica objavljivanja tog članka bilo je to što je ministar za zapošljavanje zatražio od Inspektorata za rad da sprovede inspekcije. Pored toga, ministar zdravlja

je naložio da se izvrši zdravstvena kontrola, a ministar unutrašnjih poslova je saopštio da priprema odluku kojom će se poslodavci obavezati da obezbede pristojan smeštaj za sezonske radnike.

56. Ministar za zapošljavanje je takođe ustanovio da su tokom 2006. i 2007. izvršene inspekcije i da su, kao rezultat tih inspekcija, pokrenuti krivični postupci, ali oni nisu uspešno okončani. Kada je reč o novim inspekcijama koje su izvršene po nalogu tog ministra, one nisu imale nikakvih rezultata: većina proizvođača jagoda uspela je da sakrije radnike migrante i podnete su prijave protiv samo nekolicine njih zbog zapošljavanja migranata koji ne poseduju isprave (jedan ili dva proizvođača) ili zbog zapošljavanja maloletnika (dva proizvođača).

57. Prema izveštajima u štampi na kojima se temeljio Izveštaj ombudsmana, u aprilu 2008. godine 1.500 radnika je odbilo da radi i okupilo se na seoskom trgu zahtevajući da im se nadnice isplate i povećaju na 30 evra dnevno. Drugog dana „štrajka” sindikalisti iz Komunističke partije podržali su migrante, a naoružani nadzornici proizvođača jagoda napali su sindikaliste i fizički nasrnuli na njih, smatrajući ih odgovornima za ponašanje migranata; napadnuti su i novinari. Novinari su obeshrabreni da dalje pišu članke o tome, čak je nekima navodno prećeno smrću. Te večeri naoružani čuvari su uništili migrantima njihove stračare i ispalili hice u vazduh kako bi ih zastrašili. Policija nije nikog uhapsila. Migranti su pobešli na obalu i tamo su proveli noć.

PRAVO

I. NAVODNA POVREDA ČLANA 4. STAV 2. KONVENCIJE

58. Podnosioci predstavke su naveli da je njihov rad na plantažama jagoda u Manoladi predstavljao prinudni ili obavezni rad. Tvrdili su da je Država imala pozitivnu obavezu da spreči njihovo podvrgavanje trgovini ljudima, da donese preventivne mere u tom smislu i da izrekne kazne njihovim poslodavcima, koji su, po njihovom mišljenju, skrivili to krivično delo. Podnosioci predstavke su optužili Državu da nije ispunila tu svoju obavezu. Požalili su se da je prekršen član 4. stav 2. Konvencije, koji glasi kako sledi:

2. Ni od koga se ne može zahtevati da obavlja prinudni ili obavezni rad.

A. Prihvatljivost

1. Status žrtve

59. Država je zahtevala od ESLJP da odbaci Predstavku u odnosu na podnosioc predstave označene brojevima 4, 6, 7, 8, 9, 14, 15, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 33, 38, 39 i 42 uz obrazloženje da oni nisu učestvovali kao građanska lica u postupku pred Porotnim sudom. Država je navela da su pritužbe tih podnosilaca predstave odbacili i tužilac Krivičnog suda u Amalijadi i tužilac Apelacionog suda u Patrasu. Po stanovištu Države, tvrdnje tih podnosilaca predstave da su oni radili u staklenicima sa zasadima jagoda u vlasništvu N. V. i da nisu dobili nadnice za svoj rad ne dovode u pitanje zaključke dvojice tužilaca. Država je s tim u vezi dodala da ESLJP ne treba svojom procenom da zamenjuje procenu te dvojice tužilaca koji su, u prvom stepenu i u žalbenom postupku ustanovili da ti podnosioci predstave nemaju status žrtava trgovine ljudima.

60. Podnosioci predstave su tvrdili da dvadeset jedno lice među njima koje nije povređeno u incidentu od 17. aprila 2013. pripada grupi radnika koji su radili tog dana, pa stoga imaju status žrtve. Kritikovali su javnog tužioca u Amalijadi zbog toga što nije pojedinačno ispitao slučaj svakog od 102 radnika koje su saslušali istražni organi. Smatrali su da je tužilac dao globalnu ocenu njihovih iskaza i odbacio ih na osnovu sumnji koje je, kako se čini, imao u pogledu samo nekih među njima. Podnosioci predstave su takođe naveli da su podnesci javnog tužioca iz Amalijade beznačajni u slučaju dvadeset jednog lica među njima koje nije povređeno i ne sadrže nijedan dokaz koji bi protivrečio iskazima o kojima je reč. Oni su dodali da se, onog dana kada je javni tužilac u Amalijadi doneo svoju odluku, predmet odnosio samo na optužbe za napad, pa je tužilac stoga ispitao samo da li su podnosioci žrtve tog krivičnog dela, a ne trgovine ljudima.

61. ESLJP smatra da je u specifičnim okolnostima ovog slučaja primedba Države toliko tesno povezana sa suštinom pritužbe te grupe podnosilaca predstave da je treba pridružiti razmatranju merituma zato što je posebno relevantna za ispitivanje delotvornosti istrage (vidi stavove 117–122, dole).

2. Nisu iscrpljeni svi unutrašnji pravni lekovi

62. Država je tvrdila da podnosioci predstave nisu iscrpli sve unutrašnje pravne lekove i za tu svoju tvrdnju kao obrazloženje navela da se oni ni u jednoj fazi postupka pred domaćim sudovima nisu jasno pozvali ni na jedno od prava zajemčenih Konvencijom, a posebno se nisu pozvali na pravo da ne budu podvrgnuti prinudnom ili obaveznom radu i trgovini ljudima – na koje su se pozvali u svojoj predstavi ESLJP-u. Država je navela da su se navodi podnosilaca predstave iznošeni pred domaćim sudovima bazirali suštinski na unutrašnjem pravu. Po mišljenju Države, samo pozivanje na član 323A Krivičnog zakonika bez izričitog pozivanja na član 4. Konvencije

ne može se smatrati dovoljnim da bi se Porotnom sudu i tužiocu Kasacionog suda omogućilo da ceo slučaj razmatraju sa stanovišta Konvencije.

63. Podnosioci predstavke su naveli da je njihovo pravo da ne budu podvrgnuti prinudnom radu najvažnije u krivičnom postupku koji se vodi pod optužbom za trgovinu ljudima radi radne eksploatacije. Izneli su mišljenje da su tužioci i sudovi koji su se bavili ovim predmetom jasno utvrdili da su oni bili podvrgnuti prinudnom radu. Saopštili su da je Država, u komentarima koje je iznela povodom merituma, tvrdila da su različiti državni organi bili upoznati s njihovim navodima o tome da su podvrgnuti prinudnom radu i da traže da ih ona zaštiti. Prema navodima podnosioca predstavke, Država je izričito priznala da je postupak po osnovu člana 323A Krivičnog zakonika pokrenut da bi se osiguralo da ona ispuni svoje obaveze po članu 4. Konvencije, kao i da su policija i sudski organi ispitali pritužbe u vezi s povredom propisa o zabrani prinudnog rada.

64. ESLJP naglašava da, mada u kontekstu mehanizma zaštite ljudskih prava, pravilo o potrebi da budu iscrpljeni svi unutrašnji pravni lekovi mora biti primenjeno uz izvestan stepen fleksibilnosti i bez preteranog formalizma, to ipak ne zahteva samo da predstavke budu podnete nadležnim domaćim sudovima i da se iskoriste pravni lekovi koji omogućavaju da se ospore sporne odluke, one odluke kojima se, navodno, krši neko pravo po Konvenciji. ESLJP uobičajeno zahteva i da isti ti sudovi prethodno razmotre pritužbe za koje postoji namera da docnije budu iznete na međunarodnom nivou, barem u pogledu suštine predmeta i u skladu s formalnim zahtevima i rokovima koji su utvrđeni unutrašnjim pravom (vidi, između mnogih drugih autoriteta, *Fressoz i Roire protiv Francuske* [GC], br. 29183/95, stav 37, ECHR 1999-I i *Azinas protiv Kipra* [GC], br. 56679/00, stav 38, ECHR 2004-III).

65. U ovom konkretnom slučaju, ESLJP primećuje da je u postupku pred Porotnim sudom u Asiziju javni tužilac tvrdio da se član 323A Krivičnog zakonika, kojim se kažnjava trgovina ljudima, mora tumačiti u svetlu člana 22. Ustava, kojim se zabranjuju svi oblici prinudnog rada, kao i člana 4. Konvencije (vidi stav 18, gore). ESLJP je takođe primetio da je dvadeset jedan povređeni podnosilac predstavke zatražio od javnog tužioca Kasacionog suda da uloži žalbu iz formalnoprocesnih razloga na presudu koju je doneo Porotni sud. Da bi potkrepili tu svoju pritužbu, oni su tvrdili da je, da bi se utvrdilo da li je Porotni sud ispravno primenio član 323A Krivičnog zakonika, neophodno ispitati da li je postojala bilo kakva eksploatacija stranih državljana tako što je iskorišćena njihova bespomoćnost (vidi stav 30, gore). Osim toga, ESLJP je ustanovio da se dvadeset jedan podnosilac predstavke od kojih nijedan nije bio ranjen pozvalo na Protokol iz Palerma i da su zatražili od javnog tužioca da protiv njihovih poslodavaca pokrene postupak po osnovu člana 323A Krivičnog zakonika, optužujući te poslodavce da su ih radno eksploatisali (vidi stav 12, gore).

66. Sa svoje strane, u svojoj presudi od 30. jula 2014, Porotni sud je oslobodio četvoricu optuženih optužbe po tački za trgovinu ljudima. Advokati radnika su se onda obratili javnom tužiocu Kasacionog suda zatraživši da on uloži žalbu iz formalnoproceduralnih razloga na presudu Porotnog suda. U obrazloženju u svom podnesku naveli su da Porotni sud nije u dovoljnoj meri ispitao optužbu za trgovinu ljudima. Smatrali su da je, kako bi se utvrdilo da li je sud ispravno primenio član 323A Krivičnog zakonika, neophodno ispitati da li je iskorišćen bespomoćan položaj stranih državljana da bi se oni eksploatisali.

67. ESLJP primećuje da Krivični zakonik sadrži samo dve odredbe koje se odnose na situacije nalik situaciji u ovom konkretnom predmetu: član 323, koji inkriminiše ropstvo, i član 323A, koji inkriminiše trgovinu ljudima. Iz člana 323A jasno je da neko lice da bi bilo proglašeno krivim za to krivično delo, mora izvršiti jedan od postupaka pobrojanih u tom članu u cilju eksploatacije žrtve. Trgovina ljudima ne ograničava se na seksualnu eksploataciju, već se proširuje i na eksploataciju kroz rad, što je aspekt na koji se izričito ukazuje u članu 323A stav 3. Krivičnog zakonika. Pored toga, ESLJP je već zastupao stanovište da trgovina ljudima u smislu člana 3(a) Protokola iz Palerma, što je instrument na koji se ESLJP izričito pozvao, kao i u smislu člana 4(a) Konvencije Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (a Grčka je već ratifikovala i jedan i drugi navedeni instrument [vidi stav 37, gore]) spada u polje dejstva člana 4. Konvencije (vidi Presudu u predmetu *Rantsev*, gore navedenu, stav 282).

68. U takvim okolnostima ne može se tvrditi da grčki pravosudni organi nisu znali za zahteve u vezi sa zabranom trgovine ljudima i prinudnog ili obaveznog rada. Ne pozivajući se izričito na član 4. Konvencije, podnosioci predstavke su u unutrašnjem i međunarodnom pravu našli argumentaciju kojom su se jasno požalili na kršenje prava zajemčenih tom odredbom Konvencije. Prema tome, oni su pravosudnim organima pružili mogućnost da izbegnu navodna kršenja ili da pruže pravno zadovoljenje za ta kršenja, u skladu sa svrhom člana 35. Konvencije. S tih razloga primedba Države mora biti odbačena.

3. Zaključak

69. ESLJP nalazi da Predstavka nije očigledno neosnovana u smislu člana 35. stav 3(a) Konvencije i da nije neprihvatljiva ni po jednom drugom osnovu. Predstavka stoga mora biti proglašena prihvatljivom.

B. Suština spora (Meritum)

1. Podnesci stranaka u sporu

(a) Podnosioci predstavke

70. Podnosioci predstavke su naveli kako činjenice ovog predmeta jasno svedoče o postojanju situacije prinudnog rada, kao i da je Porotni sud svoju odluku temeljio na veoma uskom tumačenju pojma „trgovine ljudima”, koje je inkompatibilno s pojmom „prinudnog rada” iz člana 4. Konvencije i iz drugih međunarodnih instrumenata. Istakli su da zabrana po članu 4. Konvencije ne važi samo za slučajeve apsolutne bespomoćnosti žrtava, potpunog ukidanja njihove slobode ili „izolacije” od spoljnog sveta (stavovi 26–27, gore). Dodali su da pojmovi „pretnja kaznom” i „nedobrovoljni rad” obuhvataju suptilne oblike psiholoških pretnji, kao što je pretnja prijavom policiji ili imigracionim organima ili odbijanje da se isplate nadnice. Podnosioci predstavke smatraju da postoje sličnosti između njihovog slučaja i slučaja podnosioca predstavke u predmetu *Siliadin* (gore naveden, stav 130. Presude) i ukazuju na to da je u tom slučaju ESLJP ispitao da li su zakoni o kojima je reč i njihova primena sadržali tako mnogo nedostataka da je iz samih tih nedostataka proistekla povreda člana 4. Konvencije koju je počinila tužena država.

71. Podnosioci predstavke su naveli da je u datom slučaju tužena država propustila da ispuni svoje pozitivne obaveze u pogledu sprečavanja nastanka situacije prinudnog rada kao vida eksploatacije u smislu člana 323A Krivičnog zakonika i definicija utvrđenih u članovima 3(a) Protokola iz Palerma i 4(a) Konvencije o borbi protiv trgovine ljudima, da ih zaštiti i da kazni počiniocima dela o kojima je reč. Po mišljenju podnosilaca predstavke, iz spisa predmeta jasno je da su grčke vlasti svesno tolerisale situaciju koja je ukazivala na to da će radnici migranti biti podvrgnuti prinudnom radu. Podnosioci predstavke su naveli da je ombudsman obavestio vlasti o kontinuiranom zapošljavanju radnika bez isprava i radne dozvole u Manoladi pod uslovima eksploatacije (vidi stavove 48–53, gore). Dodali su da je Porotni sud u Patrasu ustanovio da, uprkos tom upozorenju, policija nije izvršila inspekciju proizvodne jedinice njihovih poslodavaca. Oni smatraju da njihovi navodi nisu bili valjano istraženi. Osim toga, tvrde da oni među njima koji su bili povređeni nisu saslušavani na svom maternjem jeziku, već na jeziku koji jedva govore, kao i da je Porotni sud odbacio njihov zahtev da, kao žrtve trgovine ljudima, dobiju psihološku podršku. Kada je reč o onima među njima koji nisu bili povređeni, ukazali su na to da je tužiocu bilo potrebno petnaest meseci da donese odluku o odbijanju, i to navodno sažetu i bez obrazloženja, kojom je odbio njihov zahtev da podigne optužnicu za trgovinu ljudima.

72. Konačno, podnosioci predstavke su naveli da Država nije osporila činjenicu da relevantno unutrašnje pravo ne inkriminiše prinudni rad kao

takav, niti da su odredbe o trgovini ljudima primenjene na način koji takođe obuhvata i slučajeve prinudnog rada.

(b) Država

73. Pozivajući se na dugačke izvode iz Presude Porotnog suda, Država je tvrdila da je dovoljno obrazložila svoju odluku, da je uzela u obzir sve dokaze i da nije preusko tumačila član 323A Krivičnog zakonika. Po mišljenju Države, iz činjenica samog predmeta jasno je da rad podnosioca predstavke nije bio zahtevan pod pretnjom kazne, kao i da „nije bila izneta nijedna tvrdnja koja bi podrazumevala vlasništvo nad njima, što bi njihovo pravno postojanje svelo na pravno postojanje predmeta”. Država je ukazala na to da u ovom slučaju nedostaju elementi fizičke ili psihičke prinude. Dodala je da se ne može reći kako su podnosioci predstavke bili u nemogućnosti da izmene situaciju zbog koje se žale. S tim u vezi, Država je navela da podnosioci predstavke nisu bili obavezni da rade, kao i da su imali mogućnost da pregovaraju o svojim uslovima rada i da su imali slobodu da napuste posao kada su to poželeti i potraže neki drugi.

74. Država je tvrdila da su vlasti u potpunosti ispunile svoje pozitivne i procesne obaveze po članu 4. Konvencije kada je reč o pitanju trgovine ljudima. Navela je da nema dokaza kako su vlasti znale ili je trebalo da znaju za činjenice na osnovu kojih bi se moglo osnovano sumnjati da su podnosioci predstavke u stvarnoj opasnosti od toga da budu podvrgnuti postupanju koje je protivno onome što je utvrđeno u toj odredbi. Država je takođe ukazala da podnosioci predstavke nisu podneli nijednu žalbu policiji, čak ni u vidu prigovora, što bi policiji omogućilo da istraži situaciju u kojoj su oni, kako sada navode, bili žrtve.

75. Država je dalje navela da su policija i sudski organi temeljito ispitali pritužbe podnosioca predstavke koje se odnose na ropski rad (servitut) i obavezni rad i da su pritom hitro reagovali i pohapsili počinioca akata o kojima je reč i izveli ih na suđenje. Takođe je navela da domaće zakonodavstvo sadrži i krivične i građanskopravne odredbe čija je svrha borba protiv trgovine ljudima i zaštita prava žrtava. S tim u vezi, Država je navela da se članom 323A Krivičnog zakonika kažnjava prinudni rad onako kako je zabranjen članom 4. Konvencije i objasnila je da se ta odredba unutrašnjeg zakonodavstva odnosi na sve one koji silom ili pretnjom sile ili primenjujući druga sredstva prinude vrbuju lice kako bi potom eksploatisali njegov rad u svoju korist (korist počinitelaca) i u ime nekog trećeg lica.

76. Država je tvrdila da su podnosioci predstavke koji su učestvovali u postupku kao građanska lica u stvarnosti zahtevali od ESLJP da preispita i ispravi zaključke Porotnog suda na temelju kojih su odbijeni njihovi argumenti. S tim u vezi, Država je tvrdila da tumačenje i primena unutrašnjeg prava spadaju u nadležnost domaćih sudova, kao što je sam ESLJP u mnogobrojnim prilikama istakao. U ovom konkretnom slučaju, Država je navela da je Porotni sud ispitao navode stranaka i da je odluka

koja je doneta posle nekoliko dana suđenja bila temeljito i sveobuhvatno obrazložena.

77. Konačno, Država je navela da su merodavno unutrašnje pravo, pre svega član 22. stav 4. Ustava i član 323A Krivičnog zakonika, kao i razni međunarodni instrumenti koje je Grčka ratifikovala, pružili podnosiocima predstavke stvarnu i delotvornu zaštitu od trgovine ljudima i od prinudnog ili obaveznog rada.

2. Treća lica kao umešači

(a) Pravni fakultet Univerziteta u Lundu, u Švedskoj

78. Treće lice u svojstvu umešača analiziralo je pojam prinudnog rada u kontekstu člana 4. Konvencije i kako se taj pojam može razlikovati od ropskog rada (servitut) u svetlu sudske prakse ESLJP. U tom smislu, Pravni fakultet Univerziteta u Lundu predložio je razjašnjenje u vezi s primenom testa „nepodnošljivog ili nesrazmernog tereta” da bi se utvrdile faktičke okolnosti koje bi mogle predstavljati prinudni rad. Po tom mišljenju, ESLJP bi u ovom slučaju trebalo da razmotri da li je postojala pretnja kaznom i da sagleda razliku između stvarnih uslova rada podnosilaca predstavke i uslova rada predviđenih merodavnim radnim zakonodavstvom. Po mišljenju umešača, ograničenje slobode kretanja je kriterijum koji je karakterističan za ropski rad, ali ne i za prinudni rad. Umešač je izneo stanovište da bi, kako bi se utvrdilo da li je situacija o kojoj je ovde reč dosegla određeni prag težine uslova da bi se mogla kvalifikovati kao ropski rad, bilo neophodno da se utvrdi da li su podnosioci predstavke bili u potpunoj izolaciji, da li su bili lišeni samostalnosti ili su bili podvrgnuti suptilnim oblicima kontrole nad različitim aspektima njihovih života.

79. Treće lice u svojstvu umešača potom se pozabavilo interakcijom pozitivnih obaveza država po članu 4. Konvencije i obaveza koje im nalaže Konvencija Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima. Po mišljenju umešača, uticaj tih obaveza ne ogleda se samo u slučajevima trgovine ljudima već i u svim situacijama na koje se odnosi član 4. Konvencije. Umešač je dalje tvrdio da, kada je reč o pozitivnim obavezama koje proističu iz tog člana, onako kako se one tumače u svetlu gore pomenute Konvencije Saveta Evrope, one ne bi trebalo da zavise od zahteva utvrđenih u unutrašnjem krivičnom pravu.

(b) Međunarodna konfederacija sindikata

80. Treće lice u svojstvu umešača iznelo je stanovište da je radnik žrtva povrede člana 4. Konvencije ako nije u mogućnosti da napusti posao zato što poslodavac zadržava njegovu nadnicu, a on sam je držan u atmosferi straha i primoran da radi prekovremeno (često preko granica sopstvenih mogućnosti) i kada je u stanju bespomoćnosti zbog toga što ima status ilegalnog migranta. Po mišljenju Međunarodne konfederacije sindikata,

činjenica da je radnik migrant bio u nezakonitoj situaciji u vreme kada je bio podvrgnut prinudnom radu ne bi smela da utiče na pitanje o tome da li je bila prekršena ta odredba i da li je prema unutrašnjem pravu imao na raspolaganju pravni lek.

81. Umešač je naveo da u grčkom krivičnom zakonodavstvu nema odredaba koje bi se odnosile na prinudni rad. Stao je na stanovište da odredbe koje se odnose na trgovinu ljudima nisu dovoljne po tom osnovu što ne sadrže odgovarajuće formulacije koje bi se odnosile na pristanak žrtve. Umešač je dodao da je Konvencijom br. 29. MOR utvrđeno da je pojam prinudnog rada širi od pojma trgovine ljudima, kao i da je za unutrašnje pravne sisteme važno da sadrže posebne odredbe koje uzimaju u obzir načelo strogog tumačenja krivičnog prava. Umešač je takođe dodao da grčko zakonodavstvo ne nalaže poslodavcima da isplate neisplaćene nadnice migrantima koji ne poseduju odgovarajuće papire.

(c) Organizacija *Anti-Slavery International*

82. Glavni argument ovog umešača glasio je kako sledi: „Iako je priznanje i klasifikacija pojmova sadržanih u članu 4. Konvencije tokom vremena evoluiralo, zajednička odlika svih opisanih oblika eksploatacije jeste zloupotreba bespomoćnosti.” Po mišljenju tog umešača, taj pojam mora da bude polazište za način na koji ESLJP razmatra oblik eksploatacije o kome je reč po članu 4. Konvencije.

83. Umešač se usredsredio na četiri tačke: (a) poznate odlike poljoprivrednog rada koji obavljaju migranti u Evropi i elemente tog rada koji su povezani s prinudnim radom ili trgovinom ljudima; (b) zloupotrebu bespomoćnosti, koju umešač smatra jednim od sredstava eksploatacije žrtava trgovine ljudima; (c) polje dejstva člana 4. Konvencije, koje obuhvata ispitivanje definicije ponašanja koje je tom odredbom zabranjeno, kao i korelacije različitih oblika ponašanja i (d) suštinske i procesne obaveze po članu 4. Konvencije u vezi s prinudnim radom i trgovinom ljudima.

84. Konkretnije rečeno, umešač je naveo da se u određenim okolnostima – kada poslodavac eksploatiše i kontroliše radnike tako što koristi njihov status ilegalnih migranata i njihovu bespomoćnost koja iz tog statusa proizlazi, kada nadzor postane opresivan, kada je smeštaj tu, na licu mesta, kada je radno vreme veoma dugo, kada su nadnice niske ili se ne isplaćuju i kada postoje pretnje nasiljem u slučaju odbijanja saradnje – posao dobija pod pretnjom kazne i bez pristanka lica o kome je reč i samim tim predstavlja prinudni rad. Po mišljenju tog umešača, svi ti elementi mogu biti uključeni u definiciju trgovine ljudima, koja je, po njemu, sredstvo za nametanje ropstva ili prinudnog rada. Taj umešač smatra da ropstvo i prinudni rad definišu trgovinu ljudima, a ne da trgovina ljudima definiše rad i prinudni rad.

(d) AIRE centar (Savetodavna aktivnost za individualna prava u Evropi) i PICUM (Platforma za međunarodnu saradnju oko neregistrovanih migranata)

85. Umešači su se bavili sledećim pitanjima (a) utvrđivanje elemenata koji su neophodni da bi se na osnovu njih smatralo da neki uslovi rada spadaju u polje dejstva člana 4. stav 2. Konvencije i predstavljaju povredu te Konvencije; (b) stepen ograničenja slobode ili slobode kretanja i nivo mešanja u ličnu autonomiju i dostojanstvo koji je potreban da bi se utvrdilo postupanje koje spada u polje dejstva člana 4. Konvencije; (c) tumačenje tih odredaba na način koji će omogućiti da se izbegnu povrede članova 17. i 18. Konvencije; (d) mogućnost aktiviranja odredaba Evropske socijalne povelje po osnovu člana 53. Konvencije u slučajevima u kojima se otvaraju pitanja u vezi sa članom 4. Konvencije; i (e) relevantnost prava EZ, posebno u pogledu *pravnih tekovina EU* koje se odnose na zdravlje i bezbednost na radu, a u vezi s definicijom primerenih i pravičnih radnih uslova.

3. Ocena ESLJP

(a) Da li je primenljiv član 4. stav 2. Konvencije

(i) Opšta načela

86. ESLJP se poziva na svoju relevantnu sudsku praksu u vezi sa opštim načelima kojima se upravlja primena člana 4. u konkretnom kontekstu trgovine ljudima (vidi pre svega predmet *Rantsev*, gore naveden, stavove 283–289). Imajući na umu važnost člana 4. u sklopu Konvencije, polje njegovog dejstva ne može se ograničiti samo na neposredne postupke državnih organa. Iz te odredbe sledi da države imaju pozitivne obaveze pre svega u tom pogledu što su dužne da spreče trgovinu ljudima i da zaštite njene žrtve, kao i da donesu takve krivičnopravne odredbe koje će inkriminisati takvu praksu (vidi *Siliadin*, gore navedeno, stav 89).

87. Pre svega, radi borbe protiv te pojave, od država članica traži se da prihvate sveobuhvatni pristup i da, pored mera donetih u cilju kažnjavanja počinitelaca krivičnog dela trgovine ljudima, donesu i mere koje će sprečiti samu trgovinu i zaštititi žrtve (vidi *Rantsev*, gore navedeno, stav 285). Iz takve sudske prakse sledi da države pre svega moraju preuzeti odgovornost za uspostavljanje zakonodavnog i upravnog okvira koji će obezbediti stvarnu i delotvornu zaštitu prava žrtava trgovine ljudima. Pored toga, unutrašnje zakonodavstvo država kojim se uređuje pitanje imigracije mora odgovoriti na brige u vezi s podsticanjem ili pomaganjem i odobravanjem trgovine ljudima ili tolerantnim stavom prema njoj (vidi *Rantsev*, gore navedeno, stav 287).

88 Drugo, u određenim okolnostima, države imaju i obavezu da preduzmu mere za zaštitu stvarnih ili potencijalnih žrtava postupanja koje je protivno članu 4. Konvencije. Kao i kada je reč o članovima 2. i 3.

Konvencije i član 5. može, u određenim okolnostima, zahtevati od države da donese takve mere (vidi *L. E. protiv Grčke*, br. 71545/12, stav 66, 21. januar 2016). Da bi u okolnostima konkretnog slučaja postojala pozitivna obaveza da se preduzmu mere, mora se dokazati da su državni organi bili upoznati ili je trebalo da budu upoznati sa okolnostima usled kojih se mogla javiti opravdana sumnja da je identifikovani pojedinac bio ili jeste izložen stvarnom i neposrednom riziku da bude predmet trgovine ljudima ili eksploataisan u smislu člana 3(a) Protokola iz Palerma i člana 4(a) Konvencije za borbu protiv trgovine ljudima. U slučaju da je odgovor potvrđan, biće prekršen član 4. Konvencije ako vlasti ne budu preduzele odgovarajuće mere u okviru svojih ovlašćenja i izbavile tog pojedinca iz te situacije ili od tog rizika (*ibid.*).

89. Treće, član 4. nameće procesnu obavezu da se istraže potencijalne situacije trgovine ljudima. Vlasti moraju postupati na sopstvenu inicijativu onog trenutka kada im se na to pitanje skrene pažnja; obaveza u pogledu istrage ne zavisi od formalne pritužbe koju uputi žrtva ili njen blizak srodnik (vidi *Rantsev*, gore naveden, stav 232; *Dink protiv Turske*, br. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 i 7124/09, stav 76, 14. septembar 2010; i *Paul and Audrey Edwards protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 46477/99, stav 69, ECHR 2002-II). Da bi bila delotvorna, istraga mora biti nezavisna od onih koji su umešani u same događaje. Istraga takođe mora biti takva da može na kraju da dovede do identifikacije i kažnjavanja odgovornih lica. To nije obaveza cilja, nego obaveza delanja. Zahtev za hitnost i razumnu ekspeditivnost podrazumeva se u svim slučajevima, ali tamo gde je moguće „izvući” pojedinca o kome je reč iz situacije koja je po njega štetna, istraga se mora sprovoditi sasvim hitno. Žrtva ili njen blizak srodnik moraju biti uključeni u postupak u meri koja je neophodna da se sačuvaju njihovi legitimni interesi (vidi, *mutatis mutandis*, *Paul and Audrey Edwards*, gore naveden, stavovi 70–73).

90. ESLJP dalje naglašava da izraz „prinudni rad” asocira na fizičku ili psihičku prinudu. Kada je reč o izrazu „obavezni rad”, on ne može tek tako da se odnosi na bilo koji oblik pravne prinude ili obaveze. Na primer rad koji se obavlja saglasno ugovoru koji je slobodno sklopljen ne može se smatrati radom koji spada u polje dejstva člana 4. Konvencije isključivo po tom osnovu što je jedna od ugovornih strana preuzela obavezu pred drugom ugovornom stranom da će obaviti taj rad i da podleže kazni ako ne ispuni svoje obećanje. Potrebno je da postoji rad „koji se iznuđuje pod pretnjom kazne bilo kakvog tipa” i koji se obavlja protivno volji tog lica, tj. rad „za koji se dotična osoba nije dobrovoljno ponudila”* (vidi, *Van der Mussele protiv Belgije*, 23. novembar 1983, stav 37, Series A br. 70, i *Siliadin*, gore naveden, stav 117). U Presudi *Van der Mussele* (gore navedenoj, stav 37), ESLJP je ustanovio da se „relativna težina” mora pripisati argumentu koji se

---

* Konvencija MOR br. 29 (Konvencija o prinudnom radu iz 1930).

odnosi na „prethodnu saglasnost” podnosioca predstavke, pa se stoga opredelio za pristup koji je uzeo u obzir sve okolnosti datog predmeta. Pre svega, ESLJP je uočio da u određenim slučajevima ili određenim okolnostima, data „usluga ne može biti tretirana kao usluga koju je pojedinac pružio uz prethodni dobrovoljni pristanak”. Shodno tome, valjanost pristanka mora biti procenjena u svetlu svih okolnosti datog slučaja.

91. Da bi razjasnio pojam „rada” u smislu člana 4. stav 2. Konvencije, ESLJP će istaći da ne mora svaki rad koji se od pojedinca traži pod pretnjom „kazne” nužno predstavljati „prinudni ili obavezni rad” koji je zabranjen tom odredbom. Pre svega mora biti uzeta u obzir priroda i obim aktivnosti o kojoj je reč. Te okolnosti omogućuju da se razluči „prinudni rad” od rada koji se razumno može zahtevati na osnovu porodične pomoći ili zajedničkog života. U tom smislu, Sud se u predmetu *Van der Musselle* (gore naveden, stav 39) pre svega oslonio na pojam „nesrazmernog tereta” kada je odlučivao o tome da li je advokat pripravnik bio podvrgnut obaveznom radu onda kada je od njega traženo da besplatno brani klijente kao imenovani advokat (vidi *C. N. and V. protiv Francuske*, br. 67724/09, stav 74, 11. oktobar 2012).

(ii) *Primena tih načela u ovom predmetu*

92. ESLJP primećuje na samom početku da stranke ne spore primenljivost člana 4. u ovom konkretnom predmetu.

93. ESLJP još jednom naglašava da ne može biti nikakve sumnje u to da trgovina ljudima ugrožava ljudsko dostojanstvo i osnovne slobode svojih žrtava i da se ne može smatrati kompatibilnom s demokratskim društvom i vrednostima koje su zastupljene u Konvenciji (vidi, *Rantsev*, gore naveden, stav 282). ESLJP se poziva na svoju sudsku praksu, u kojoj je već prihvatio tezu da trgovina ljudima spada u polje dejstva člana 4. Konvencije (vidi, pre svega, *Rantsev*, gore navedeno, stavovi 272–282). Tačno je da se u ovom predmetu ne radi o seksualnoj eksploataciji o kojoj se radi u predmetu *Rantsev*. Međutim, eksploatacija kroz rad takođe predstavlja jedan aspekt trgovine ljudima i grčki sudovi su ispitali slučaj iz te perspektive. Taj aspekt se može jasno videti iz člana 4(a) Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, u kome se posebno naglašava da „[i]skorišćavanje, u najmanju ruku, treba da uključi iskorišćavanje prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilan rad ili pružanje usluga, služenje, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu ili vađenje ljudskih organa” (vidi stav 42, gore). Drugačije rečeno, iskorišćavanje kroz rad predstavlja jedan od oblika iskorišćavanja (eksploatacije) koji je obuhvaćen definicijom trgovine ljudima i to dodatno naglašava uzajamnu povezanost između prinudnog ili obaveznog rada i trgovine ljudima (vidi takođe stavove 85–86. i 89–90. komentara/eksplanatornog izveštaja uz Konvenciju o borbi protiv trgovine ljudima, stav 43, gore). Sama ideja je jasno odražena u članu 323A

Krivičnog zakonika, koji je primenjen u ovom konkretnom predmetu (vidi stav 33, gore).

94. U datom predmetu, ESLJP primećuje da su podnosioci predstavke vrbovani različitih datuma između oktobra 2012. i februara 2013. godine i da su radili u najmanju ruku do datuma kada se dogodio incident, 17. aprila 2013, a da za to nisu dobili dogovorenu nadnicu koja je ostala neisplaćena. Iako su njihovi poslodavci nudili smeštaj i hranu po niskoj ceni (tri evra dnevno) uslovi njihovog života i rada bili su izuzetno teški: radili su u staklenicima od sedam ujutru do sedam uveče svakog dana, brali su jagode pod nadzorom naoružanih nadzornika koje je zaposlio T. A; živeli su u stračarama od kartona, najlona i trske i bez toaleta ili tekuće vode; poslodavci ih nisu plaćali i upozoravali su ih da će im nadnice biti isplaćene samo ako budu nastavili da rade.

95. ESLJP je takođe uočio da podnosioci predstavke nisu imali radnu dozvolu, niti dozvolu boravka. Podnosioci predstavke su bili svesni da ih njihov ilegalni status dovodi u opasnost da budu uhapšeni i pritvoreni i potom proterani iz Grčke. Ako bi pokušali da napuste posao, takva mogućnost bi, bez svake sumnje, postala verovatnija i to bi im oduzelo svaku nadu da će ikada dobiti nadnice koje je trebalo da im budu isplaćene, makar i u delimičnom iznosu. Osim toga, podnosioci predstavke, koji nisu dobili nikakvu zaradu, nisu mogli da žive nigde drugde u Grčkoj, niti su mogli da napuste zemlju.

96. ESLJP dalje konstatuje da kada poslodavac zloupotrebljava svoju vlast ili koristi bespomoćnost svojih radnika kako bi ih iskorišćavao, oni ne nude svoj rad dobrovoljno. Prethodni pristanak žrtve nije dovoljan da isključi karakterizaciju takvog rada kao prinudnog rada. Pitanje da li je pojedinac ponudio dobrovoljno svoj rad predstavlja faktičko pitanje koje se mora ispitati u svetlu svih relevantnih okolnosti nekog slučaja.

97. U datom predmetu, ESLJP primećuje da su podnosioci predstavke počeli da rade u vreme kada su se nalazili u situaciji bespomoćnosti kao ilegalni migranti bez ikakvih resursa i u opasnosti da budu uhapšeni, pritvoreni i deportovani. Podnosioci predstavke su verovatno shvatili da ukoliko budu prestali da rade nikada neće dobiti zaostale zarade, čiji se iznos neprestano uvećavao kako su dani prolazili. Čak i ako se pretpostavi da su se u trenutku kada su angažovani za rad podnosioci predstavke dobrovoljno ponudili za taj posao i da su u dobroj veri bili ubeđeni da će dobiti svoje nadnice, situacija se docnije promenila usled ponašanja njihovih poslodavaca.

98. ESLJP dalje primećuje da je u podnescima Porotnom sudu u Patrasu javni tužilac ustanovio određene činjenice koje taj sud u svojoj presudi nije doveo u pitanje. Pre svega, radnici nisu bili plaćeni šest meseci, dobili su samo veoma mali iznos za hranu i to im se odbijalo od nadnica, a njihov poslodavac je obećao da će im kasnije isplatiti zaostalu zaradu. Optuženi su se beskrupulozno nametnuli svojim pretnjama i oružjem koje su nosili.

Radnici su radili u izuzetno teškim fizičkim uslovima iscrpljujuće dugo radno vreme i bili su podvrgavani neprekidnom ponižavanju. Dana 17. aprila 2013. poslodavac je obavestio radnike da ih neće platiti i da će ih ubiti ako ne nastave da rade za njega. Pošto se radnici nisu povinovali toj pretnji, rekao im je da odu i upozorio ih da će umesto njih zaposliti drugi tim i da će spaliti njihove stračare ako odbiju da odu. Time što im je obećao rudimentarni smeštaj i dnevnu nadnicu od 22 evra, što je bilo jedino rešenje za žrtve da sebi obezbede bilo kakva sredstva za egzistenciju, poslodavac je mogao da dobije njihov pristanak u vreme kada ih je angažovao da bi ih docnije iskorišćavao.

99. ESLJP staje na stanovište da je tačno da se položaj u kome su se našli podnosioci predstavke ne može okarakterisati kao ropski rad, odnosno služenje. S tim u vezi, on naglašava da bitna karakteristika po kojoj se ropski rad (servitut) razlikuje od prinudnog ili obaveznog rada u smislu člana 4. leži u osećanju žrtve da je njeno stanje trajno i da nema izgleda da se situacija promeni (vidi *C. N. and V. protiv Francuske*, gore navedeno, stav 91). Dok je to bio slučaj kod prvog podnosioca predstavke u predmetu *C. N. and V. protiv Francuske (ibid., stav 92)*, u ovom konkretnom slučaju podnosioci predstavke nisu mogli imati takvo osećanje jer su svi oni bili sezonski radnici angažovani na branju jagoda. Međutim, time što je saopštio da radni i životni uslovi podnosilaca predstavke nisu imali za posledicu to da oni žive u stanju isključenosti ili izdvojenosti od spoljnog sveta, bez ikakve mogućnosti da napuste taj radni odnos i potraže neko drugo zaposlenje (vidi stav 26, gore), Porotni sud u Patrasu je, kako se čini, pobrkao ropski rad (servitut) s trgovinom ljudima ili prinudnim radom kao oblikom iskorišćavanja ili prinudnim radom kao oblikom trgovine ljudima u svrhu njihovog iskorišćavanja.

100. Činjenice ovog predmeta, a pre svega radni uslovi podnosilaca predstavke na koje je većinom ukazano i u Presudi Porotnog suda i koje, osim toga, ni Država nije osporila, jasno svedoče o postojanju trgovine ljudima i prinudnog rada. Činjenice o kojima je ovde reč potpuno su u skladu s definicijom trgovine ljudima u članu 3(a) Protokola iz Palerma i članom 4. Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, s tim što je to krivično delo inkriminisano i po članu 323A Krivičnog zakonika, koji u suštini reprodukuje definicije sadržane u gore pomenutim međunarodnim instrumentima. U tom smislu ESLJP naglašava da nije njegov zadatak da zamenjuje domaće sudove, tj. da zauzima njihovo mesto. Prvenstveno su domaći organi, a pre svega sudovi, dužni da rešavaju probleme tumačenja domaćeg zakonodavstva. Uloga ESLJP ogleda se u tome što on treba da verifikuje da li su efekti takvog tumačenja u skladu s Konvencijom (vidi *Nejdet Şahin and Perihan Şahin protiv Turske [GC]*, br. 13279/05, stav 49, 20. oktobar 2011).

Osim toga, ESLJP primećuje da saglasno članu 28. Ustava Grčke međunarodni ugovori, nakon što ih ratifikuje parlament i nakon što stupe na

snagu, sastavni su deo unutrašnjeg pravnog poretka i imaju primat nad domaćim zakonodavstvom kada odnose uređuju drugačije od tog unutrašnjeg zakonodavstva. Iz tog proističe obaveza sudova da unutrašnje pravo tumače tako što uzimaju u obzir međunarodne instrumente kojima je Grčka strana ugovornica. U datom predmetu, domaći sudovi su vrlo usko tumačili i primenili pojam trgovine ljudima, tako što su ga praktično izjednačili s pojmom ropskog rada (servituta).

101. Stoga ESLJP zaključuje da situacija ovih podnosilaca predstavke spada u polje dejstva člana 4. stav 2. Konvencije kao trgovina ljudima i prinudni rad.

102. Sada je neophodno da se ustanovi da li je tužena država ispunila svoje pozitivne obaveze po tom članu.

(b) Pozitivne obaveze tužene države po članu 4. Konvencije

103. ESLJP ponovo naglašava da član 4. Konvencije, u izvesnim okolnostima, može obavezati države da preduzmu mere radi zaštite stvarnih ili potencijalnih žrtava trgovine ljudima (vidi stavove 87–89, gore).

104. Konkretnije, pozitivne obaveze strana ugovornica po članu 4. Konvencije moraju se tumačiti u svetlu Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i u tom smislu da, pored sprečavanja, nalažu i da se zaštite žrtve i sprovede istraga, uporedo sa inkriminacijom i delotvornim krivičnim gonjenjem svakog čina kojemu je cilj zadržavanje nekog lica u takvom položaju (vidi *Siliadin*, gore navedeno, stav 112). ESLJP se rukovodi tom konvencijom i načinom na koji nju tumači GRETA.

(i) Obaveza da se uvede odgovarajući pravni i regulatorni okvir

105. Da bi ispunile svoje pozitivne obaveze u pogledu kažnjavanja i delotvornog krivičnog gonjenja vidova ponašanja o kojima se govori u članu 4. Konvencije, od visokih strana ugovornica traži se da uvedu zakonodavni i upravni okvir za zabranu i kažnjavanje prinudnog ili obaveznog rada, ropskog rada (servitut) i ropstva (vidi *Siliadin*, gore navedeno, stavovi 89. i 112; takođe, *mutatis mutandis*, *Rantsev*, gore navedeno, stav 285, i *L. E. protiv Grčke*, gore navedeno, stavovi 70–72). Tako se, kada se ocenjuje da li je bilo kršenja člana 4. Konvencije, mora uzeti u obzir relevantni pravni ili regulatorni okvir koji je na snazi u tuženoj državi (vidi *Rantsev*, gore navedeno, stav 284).

106. ESLJP pre svega primećuje da je Grčka znatno pre relevantnog perioda u ovom predmetu ratifikovala ili potpisala vodeće međunarodne instrumente koji su doneti o borbi protiv ropstva i prinudnog rada (vidi stav 37, gore). Pored toga, Grčka je ratifikovala i Protokol iz Palerma, iz decembra 2000, i Konvenciju Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, od 16. maja 2005. Grčka je takođe preuzela Okvirnu odluku br. 2002/629/JHA Saveta Evropske unije i instrument koji je tu odluku zamenio

– Direktivu 2011/36 Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije (vidi stavove 46–47, gore).

107. Osim toga, ESLJP primećuje da Krivični zakonik ne sadrži nijednu konkretnu odredbu koja bi se odnosila na prinudni rad, dok član 22. stav 4. Ustava zabranjuje sve oblike obaveznog rada. Nasuprot tome, Zakon br. 3064/2002, kojim se Okvirna odluka 2002/629/JHA Saveta Evropske unije o borbi protiv trgovine ljudima transponuje u grčki pravni poredak, iako je usmeren ka drugačijoj temi od teme prinudnog rada ili ropkog rada (servitut), uvodi, kao što i njegov naslov ukazuje, odredbe o borbi protiv trgovine ljudima. Tako je u Krivični zakonik inkorporiran član 323A u sklopu tog uvođenja u unutrašnje pravo. U svom prvom stavu, taj član utvrđuje kaznu za svakoga ko primenom sile ili pretnjom silom ili nekim drugim sredstvom prisile ili zloupotrebe ovlašćenja vrbuje, prevozi, dovodi u zemlju, liši slobode, sakriva ili isporučuje – s naknadom ili bez nje – ili nabavi od trećeg lica bilo koje drugo lice u nameri da od tog drugog lica uzme ćelije, tkivo ili organe, ili da eksploatiše rad tog lica ili njegovu prošnju, bez obzira na to da li to čini za ličnu korist ili u ime nekog drugog. U svom trećem stavu taj član je usmeren protiv svakoga ko prihvata rad koji obavlja lice koje je podvrgnuto uslovima opisanim u prvom stavu (vidi stav 33, gore).

108. Konačno, Zakonom br. 4198/2013 o borbi protiv trgovine ljudima, kojim je u grčki pravni poredak inkorporirana Direktiva 2011/36 Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije, izmenjen je Zakon o krivičnom postupku da bi se obezbedila bolja zaštita žrtava trgovine ljudima u sudskim postupcima (vidi stav 36, gore).

109. S tih razloga, ESLJP zaključuje da je Grčka u suštini ispunila svoju pozitivnu obavezu da uvede zakonodavni okvir za borbu protiv trgovine ljudima. Sada ostaje da se ispita da li su u ovom konkretnom slučaju ispunjene i druge pozitivne obaveze.

(ii) Mere

110. ESLJP zapaža da Konvencija Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima poziva države članice da usvoje niz mera za sprečavanje trgovine ljudima i za zaštitu prava žrtava. Te preventivne mere obuhvataju mere za jačanje koordinacije na nacionalnom nivou između različitih tela za borbu protiv trgovine ljudima i za obeshrabrivanje tražnje koja podstiče sve oblike iskorišćavanja ljudi, uključujući pograničnu kontrolu, kako bi se otkrili slučajevi trgovine ljudima. Zaštitne mere obuhvataju one mere kojima se stručnim licima olakšava da identifikuju žrtve i pruže pomoć žrtvama kako bi se one psihički, fizički i u socijalnom smislu oporavile.

111. U ovom predmetu ESLJP je na samom početku konstatovao da je znatno pre no što se dogodio incident od 17. aprila 2013. situacija na zasadima jagoda u Manoladi bila poznata vlastima, čija je pažnja na to skrenuta u izveštajima i tekstovima u štampi (vidi stavove 54–55, gore). Ne

samo da je vođena rasprava u parlamentu o tome već su tri ministra – ministar zapošljavanja, ministar zdravlja i ministar unutrašnjih poslova – naložili da se izvrše inspekcije i pripreme tekstovi u cilju poboljšanja položaja migranata. Međutim, mora se istaći da ta mobilizacija nije donela nikakve konkretne rezultate.

112. ESLJP dalje primećuje da je ombudsman u svom izveštaju iz aprila 2008. skrenuo pažnju jednom broju ministarstava i agencija, kao i Kancelariji javnog tužioca na tu situaciju (vidi stavove 48–52, gore). Ombudsman je ukazao na to da se radni odnos između migranata i njihovih poslodavaca odlikuje time da poslodavci nekontrolisano iskorišćavaju radnike, kao i da to podseća na vreme industrijske revolucije. Dodao je da su ti odnosi u znaku fizičke i ekonomske dominacije poslodavaca, kao i da je vlast potpuno inertna. Preporučio je da vlasti usvoje čitav niz mera.

113. ESLJP, međutim, primećuje da je dosad postojala samo sporadična reakcija vlasti, koje nisu uspele, barem do 2013. godine, da ponude opšte rešenje problema s kojima se suočavaju radnici migranti u Manoladi.

114. ESLJP takođe primećuje da sve ukazuje na to da je policijska stanica u Amalaidi bila svesna da poslodavci ovih podnosilaca predstavke odbijaju da im isplate zaradu. ESLJP s tim u vezi podseća na svedočenje jednog od policijskih službenika na suđenju pred Porotnim sudom, kada je rekao da su neki radnici došli u policijsku stanicu da se požale na to (vidi stav 21, gore).

115. U svetlu svega prethodno navedenog, ESLJP zaključuje da mere koje su vlasti preduzele nisu bile dovoljne da spreče trgovinu ljudima, niti da zaštite podnosioc predstavlke od postupanja kome su oni bili izloženi.

(iii) *Delotvornost istrage i sudskih postupaka*

116. Da bi istraga iskorišćavanja bila delotvorna, ona mora biti kadra da dovede do identifikacije i kažnjavanja odgovornih pojedinaca, i to pritom nije obaveza u pogledu cilja, nego je to obaveza u pogledu delanja (vidi *Rantsev*, gore navedeno, stav 288). Zahtev za postupanjem bez odlaganja i razumnom brzinom sprovođenja podrazumeva se u svim slučajevima, ali se, onda kada postoji mogućnost neposrednog uklanjanja nekog lica iz opasne situacije, istraga mora preduzeti hitno (*ibid.*). Kada je reč o obliku koji istraga treba da poprими da bi se ostvarili gore navedeni ciljevi, taj oblik se može razlikovati zavisno od okolnosti. Međutim, od trenutka kada je vlastima skrenuta pažnja na problem o kome je reč, one moraju postupati na sopstvenu inicijativu (vidi *C. N. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, br. 4239/08, stav 69, 13. novembar 2012). Osim toga, i uopšteno gledano, ESLJP smatra da je u takvim pitanjima obaveza da sprovedu delotvornu istragu zapravo obaveza policijskih i sudskih organa. Kada te vlasti utvrde da je neki poslodavac pribegao trgovini ljudima i prinudnom radu, oni su dužni da postupe na odgovarajući način, u svojim sferama nadležnosti, saglasno relevantnim krivičnopravnim odredbama.

(a) *Pitanje podnosilaca predstavke koji nisu učestvovali u postupku pred Porotnim sudom*

117. ESLJP primećuje da je ta grupa podnosilaca predstavke u svom podnesku od 8. maja 2013. navela dva niza pritužbi koje se razlikuju po svojoj prirodi. S jedne strane, ta lica su tvrdila da su bila zaposlena na plantaži T. A. i N. V. u uslovima trgovine ljudima i prinudnog rada, i pritom su se pozvali na član 323A Krivičnog zakonika i na Protokol iz Palerma, koji nastoji da spreči i kazni takvu trgovinu ljudima. S druge strane, naveli su da su u vreme incidenta i oni bili na mestu događaja i da su tamo otišli kako bi zahtevali da im se isplate neisplaćene zarade, pa su, prema tome, i oni žrtve krivičnih dela koja su počinjena prema preostalih 35 podnosilaca predstavke.

118. Odbacujući zahtev tih podnosilaca predstavke, javni tužilac u Amalijadi je objasnio da bi oni, da su stvarno bili žrtve krivičnih dela na koja su se pritužili, prijavili to policiji odmah, još 17. aprila 2013. godine, kao što je učinilo ostalih 35 radnika, i ne bi čekali da to učine 8. maja 2013. Po mišljenju javnog tužioca, tvrdnja da su pritužioc strahovali i da su napustili svoje straćare nije bila verodostojna budući da su oni bili u neposrednoj blizini mesta na kome se incident dogodio i da su, čim je policija stigla, mogli da se vrate na mesto događaja i da obelodane svoje pritužbe. Osim toga, tužilac je primetio da je samo četvoro od 102 pritužioca izjavilo da je ranjeno i da, za razliku od gore pomenutih 35 radnika, nijedan od ta četiri radnika nije otišao u bolnicu. Konačno, tužilac je primetio da su svi pritužioc ukazali na to da su izjave policiji dali nakon što su saznali da mogu dobiti dozvolu boravka kao žrtve trgovine ljudima.

119. Iz gore navedenog obrazloženja odluke javnog tužioca od 4. avgusta 2014. jasno je da se odbijanje pritužbe tih podnosilaca zasniva na razlozima koji se odnose na navodni napad, a pre svega na prisustvo podnosilaca predstavke na mestu na kome se incident dogodio 17. aprila 2013, kao i na pitanje da li je na njih pucano i da li su bili povređeni. U odluci nema ničega što bi ukazalo na to da je tužilac stvarno ispitao onaj deo pritužbe podnosilaca predstavke koji se odnosi na trgovinu ljudima i na prinudni rad. ESLJP primećuje da je policija saslušala svakog od dvadeset jednog podnosioca predstavke koji je potpisao zapisnik sa svojom fotografijom i svojom izjavom datom pod zakletvom; svi ti iskazi su dostavljeni javnom tužiocu (vidi stav 13, gore).

120. ESLJP smatra da javni tužilac time što je propustio da utvrdi da li su navodi te grupe podnosilaca predstavke dobro utemeljeni nije izvršio svoju dužnost da sprovede istragu iako je imao faktografske dokaze iz kojih se vidi da su ti podnosioci predstavke radili za istog poslodavca za koga su radili i oni podnosioci predstavke koji su učestvovali u postupku vođenom pred Porotnim sudom, kao i da su uslovi njihovog rada morali biti isti.

121. ESLJP dalje zaključuje da se time što je odbacio zahtev te grupe podnosilaca predstavke, *inter alia*, uz obrazloženje da su se oni kasno

obratali policiji javni tužilac oglušio o regulatorni okvir kojim se uređuje pitanje trgovine ljudima. Član 13. Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima utvrđuje „vreme za oporavak i razmišljanje” od najmanje 30 dana kako bi lice o kome je reč moglo da se oporavi i oslobodi uticaja trgovaca ljudima i svesno donese odluku da sarađuje s nadležnim organima (vidi stav 42, gore).

122. U svetlu svega navedenog, ESLJP odbacuje primedbu Države u pogledu statusa žrtve onih podnosilaca predstavke koji nisu učestvovali u postupku pred Porotnim sudom i zaključuje da je u datom slučaju bio prekršen član 4. stav 2. Konvencije na osnovu procesne obaveze da se sprovede delotvorna istraga povodom situacije trgovine ljudima i prinudnog rada na koju su se ti podnosioci predstavke žalili.

(β) Pitanje podnosilaca predstavke koji su učestvovali u postupku pred Porotnim sudom

123. ESLJP konstatuje da je Porotni sud u Patrasu oslobodio optužene po tački optužnice koja se odnosila na trgovinu ljudima, pre svega zaključujući da radnici nisu bili apsolutno nemoćni da se zaštite i zaključujući, na osnovu toga što su mogli da napuste posao, da njihova sloboda kretanja nije bila dovedena u pitanje (vidi stavove 26–27, gore). Međutim, ESLJP smatra da ograničenje slobode kretanja nije preduslov da bi neka situacija bila okarakterisana kao prinudni rad ili čak kao trgovina ljudima. Relevantni oblik ograničenja ne odnosi se na davanje samog posla, već na određene aspekte života žrtve u situaciji koja predstavlja prekršaj člana 4. Konvencije, a posebno u situaciji ropskog rada (servitut). S tim u vezi ESLJP ponovo naglašava svoj zaključak da je Porotni sud u Patrasu usvojio usko tumačenje pojma trgovine ljudima, oslanjajući se na elemente koji su karakteristični za ropski rad (servitut) kako bi izbegao da situaciju u kojoj su se našli podnosioci predstavke opiše kao trgovinu ljudima (vidi stav 100, gore). Međutim, situacija trgovine ljudima može postojati uprkos tome što žrtva ima slobodu kretanja.

124. Porotni sud u Patrasu ne samo da je oslobodio optužene po tački optužnice koja se odnosila na trgovinu ljudima već je kazne zatvora koje su izrečene dvojici optuženih za nanošenje teških telesnih povreda preinačio u novčane kazne od po pet evra po danu zatvora.

125. Osim toga, u ovom konkretnom slučaju, ESLJP primećuje da je javni tužilac pri Kasacionom sudu odbio da uloži žalbu iz procesnih razloga protiv presude kojom su optuženi oslobođeni po toj tački optužnice. Na primedbu advokata radnika da Porotni sud nije valjano ispitao optužbu za trgovinu ljudima, javni tužilac je odgovorio, bez ikakvog daljeg obrazloženja, da „nisu bili ispunjeni zakonski uslovi za ulaganje žalbe iz procesnih razloga” (vidi stavove 30–31, gore).

126. Konačno, ESLJP zaključuje da je, čak i nakon što su T. A. i jedan od naoružanih čuvara proglašeni krivima za nanošenje teških telesnih

povreda, Porotni sud njima samo naložio da isplate naknadu od 1.500 evra, tj. 43 evra po povređenom radniku (vidi stav 22, gore). Međutim, član 15. Konvencije Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima obavezuje strane ugovornice, uključujući Grčku, da svojim unutrašnjim pravom obezbede pravo žrtava na odštetu od počinitelaca, kao i da preduzmu korake da se, između ostalog, osnuje fond za obezbeđenje žrtava.

127. Imajući na umu sve što je napred navedeno, ESLJP zaključuje da je bio prekršen član 4. stav 2. Konvencije zato što je Država imala procesnu obavezu da jemči delotvornu istragu i sudski postupak u odnosu na situacije trgovine ljudima i prinudnog rada na koje su se pritužili ovi podnosioci predstavke.

(iv) Zaključak

128. Shodno svemu navedenom, bio je prekršen član 4. stav 2. time što tužena država nije ispunila svoje pozitivne obaveze koje proističu iz navedene odredbe, konkretno obavezu da spreči nastanak sporne situacije trgovine ljudima, da zaštiti žrtve, da sprovede delotvornu istragu povodom tog dela i da kazni lica koja su odgovorna za trgovinu ljudima.

II. PRIMENA ČLANA 41. KONVENCIJE

129. Član 41. Konvencije glasi kako sledi:

Kada Sud utvrdi prekršaj Konvencije ili protokola uz nju, a unutrašnje pravo visoke strane ugovornice o kojoj je reč omogućava samo delimičnu odštetu, Sud će, ako je to potrebno, pružiti pravično zadovoljenje oštećenoj stranci.

A. Šteta

130. Na ime materijalne štete, podnosioci predstavke su potraživali svoje neisplaćene nadnice, čiji su iznosi, između 400 i 2.800 evra, dati kao prilog uz njihovu predstavku Evropskom sudu. Oni su saopštili da njihovi poslodavci nisu vodili evidenciju radnih sati koje je na poslu proveo svako od njih, već su taj zadatak poverili predradnicima. Dodali su da se, u postupku pred Porotnim sudom, javni tužilac oslonio na svedočenje tih predradnika i da vlasti nisu nastojale da provere ili da dovedu u pitanje istinitost njihovih navoda. Oni su smatrali da postoji uzročno-posledična veza između neisplaćenih nadnica i navodne povrede člana 4. Konvencije: po njihovom mišljenju, trgovina ljudima i prinudni rad kojima su oni bili izloženi povezani su s propustom Države da preduzme preventivne mere u tom smislu, dok je to što im nije isplaćena nadoknada za njihov rad bilo povezano s propustom Države da osigura da će odgovorni za prinudni rad biti kažnjeni i da će žrtve biti zaštićene.

131. Kada je reč o nematerijalnoj šteti, podnosioci predstavke koji su bili povređeni u incidentu od 17. aprila 2013. tražili svako po 16.000 evra, dok

su oni koji nisu bili povređeni tražili po 12.000 evra. Da bi potkrepili te svoje zahteve, podnosioci predstavke su izjavili da su bili u stanju stresa zbog toga što su bili podvrgnuti prinudnom radu, kao i zbog toga što su uslovi tog rada bili, kako su oni opisali, ponižavajući. Dodali su da su bili na meti hitaca iz vatrenog oružja prilikom gore navedenog incidenta i da su, neki od njih, bili tom prilikom povređeni, kao i da su bili lišeni svoje zarade i bilo kakve delotvorne zaštite. Takođe su izjavili da je, posle incidenta od 17. aprila 2013, nekolicina njih ostala u straćarama, nadajući se da će im biti isplaćene nadnice, ali nisu dobijali nikakvu hranu.

132. Kada je reč o navodnoj materijalnoj šteti, Država je u svom podnesku navela da zahtev za isplatu koji su podneli podnosioci predstavke nema nikakvu uzročno-posledičnu vezu s povredom člana 4. Konvencije i da je to sve nejasno i neodređeno. Po njenom mišljenju, podnosioci predstavke nisu dokazali da su iznosi koje traže utemeljeni, niti su objasnili zbog čega se nisu obratili domaćim sudovima da bi tražili da im se isplate odgovarajuće svote novca saglasno članu 904. Građanskog zakonika, koji se odnosi na neopravdano bogaćenje.

133. Kada je reč o navodnoj nematerijalnoj šteti, Država je tvrdila da oni podnosioci predstavke koji su kao građanska lica učestvovali u postupku pred Porotnim sudom imaju pravo da se obrate domaćim sudovima i traže odštetu za štetu koja im je naneta. Država je stala na stanovište da su zahtevi za naplatu koje su podnosioci predstavke izneli pred Evropskim sudom bili prekomerni, kao i da bi samo utvrđivanje da je povreda prava po Konvenciji izvršena predstavljalo dovoljno pravno zadovoljenje. Dodali su da, ako ESLJP zaključi da im treba dosuditi neki iznos, taj iznos nikako ne bi smeo da premaši 5.000 evra po svakom podnosiocu predstavke koji je kao građansko lice učestvovao u gore navedenim postupcima pred domaćim sudovima.

134. ESLJP se poziva na svoj zaključak o tome da je u ovom konkretnom slučaju bio prekršen član 4. Konvencije zato što tužena država nije ispunila svoje pozitivne obaveze koje proističu iz te odredbe, tj. nije sprečila situacije trgovine ljudima, nije zaštitila žrtve, niti je delotvorno istražila dela i kaznila lica koja su odgovorna za trgovinu ljudima. ESLJP nema ni najmanju sumnju u to da su podnosioci predstavke pretrpeli materijalnu štetu zbog toga što im njihovi poslodavci nisu isplaćivali nadnice i zbog odluke Porotnog suda u Patrasu da optužene ne proglašuje krivima za trgovinu ljudima. Stoga ESLJP smatra da je primereno da im s tim u vezi dosudi naknadu. Međutim, u datoj situaciji u vezi sa ovim predmetom, ESLJP nije u stanju da utvrdi konkretan iznos koji treba dosuditi svakom od njih. Presuđujući na ravnopravnoj osnovi, ESLJP dosuđuje svakom podnosiocu predstavke koji je učestvovao u postupku pred Porotnim sudom, na ime materijalne i nematerijalne štete, iznos od 16.000 evra, dok svim drugim podnosiocima predstavke dosuđuje iznos od po 12.000 evra, uz dodatak svih poreza koji bi na te iznose mogli biti zaračunati.

B. Sudski i ostali troškovi

135. Podnosioci predstavke su takođe tražili da im se isplati 4.363,64 evra na ime sudskih i ostalih troškova koje su snosili pred domaćim sudovima, konkretno u postupku pred Porotnim sudom za podnosiocе predstavke koji su kao građanska lica učestvovali u tom postupku i pred javnim tužiocem za ostale podnosiocе predstavke. Nisu tražili da im se isplati nikakav iznos na ime sudskih i ostalih troškova postupka vođenog pred Evropskim sudom u Strazburu.

136. Država je tvrdila da ne postoji nikakva uzročno-posledična veza između zahteva podnosioca predstavke i navodne povrede člana 4. Konvencije. Osim toga, Država je navela da prateća dokumentacija uz te zahteve za isplatu ne dokazuje da su potraživani iznosi iskorišćeni za plaćanje sudskih i ostalih troškova i da nije moguće proveriti način na koji su ti iznosi izračunavani. Osim toga, Država je navela da ukoliko ESLJP zaključi da je neophodno da po ovom osnovu dosudi neki iznos, taj iznos ne bi smeo biti veći od 1.000 evra.

137. Prema sudskoj praksi ESLJP, podnosilac predstavke ima pravo na naknadu sudskih i ostalih troškova samo u meri u kojoj dokaže da je te troškove stvarno i nužno snosio i da je njihov ukupni iznos razuman. Osim toga, sudski troškovi su naplativi samo u meri u kojoj se odnose na utvrđenu povredu prava (vidi *Beyeler protiv Italije* [pravično zadovoljenje] [GC], br. 33202/96, stav 27, 28. maj 2002). Konačno, u skladu s Pravilom 60 stav 2. Poslovnika Suda, podnosilac predstavke mora da specifikuje sve zahteve i sve dokumente kojima te zahteve potkrepljuje, a ako propusti to da učini, Sud može u celosti ili delimično odbaciti njegove zahteve (*A, B and C protiv Irske* [GC], br. 25579/05, stav 281, ECHR 2010).

138. Imajući na umu sve okolnosti ovog slučaja, dokumentaciju koju je dobio u posed i svoju sudsku praksu, ESLJP dosuđuje puni iznos koji potražuju podnosioci predstavke na ime sudskih i ostalih troškova u postupku pred domaćim sudovima.

C. Zatezna kamata

139. ESLJP smatra da je primereno da se zatezna kamata zasniva na najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke uvećanoj za tri procentna poena.

IZ TIH RAZLOGA, ESLJP JEDNOGLASNO,

1. *Pridružuje raspravi o meritumu* primedbu Države o tome da podnosioci predstavke koji nisu učestvovali u postupku pred Porotnim sudom nisu žrtve, i *odbacuje* tu primedbu;
2. *Proglašava* Predstavku prihvatljivom;
3. *Utvrđuje* da je bio prekršen član 4. stav 2. Konvencije;
4. *Utvrđuje*
  - (a) da je tužena država dužna da isplati podnosiocima predstavke, u roku od tri meseca od dana kada nastupi pravnosnažnost Presude saglasno članu 44. stav 2. Konvencije, sledeće iznose:
    - (i) svakom podnosiocu predstavke koji je u svojstvu građanskog lica učestvovao u postupku pred Porotnim sudom (poimence to su podnosioci predstavke pod rednim brojem 4, 6, 7, 8, 9, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 33, 38, 39 i 42) iznos od 16.000 evra (šesnaest hiljada evra), a svim ostalim podnosiocima predstavke (koji su navedeni pod brojevima 1, 2, 3, 5, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 27, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 40 i 41) iznos od po 12.000 evra (dvanaest hiljada evra) na ime celokupne štete koju su pretrpeli, uz dodatak svih poreza koji bi na taj iznos mogli biti zaračunati;
    - (ii) svim podnosiocima predstavke zajedno iznos od 4.363,64 (četiri hiljade tri stotine šezdeset tri evra i šezdeset četiri evrocenta) uz dodatak svih poreza koji bi na taj iznos mogli biti zaračunati, na ime sudskih i ostalih troškova;
  - (b) da se po isteku gore navedenog roka od tri meseca do isplate na gore navedene iznose zaračunava obična kamata po stopi koja je jednaka najnižoj kamatnoj stopi Evropske centralne banke u periodu docnje uz dodatak od tri procentna poena;
5. *Odbija* preostali deo zahteva podnosilaca predstavke za pravično zadovoljenje.

Sačinjeno na francuskom i saopšteno pismenim putem 30. marta 2017, saglasno Pravilu 77. stavovi 2. i 3. Poslovnika Suda.

Abel Campos (Kamos)
Sekretar

Kristina Pardalos
Predsednik

ANEKS
Spisak podnosilaca predstavke

Br.	Ime i PREZIME	Godina rodenja	Mesto boravka
1.	Morshed CHOWDURY	1982.	Atina
2.	Jalil ABDUL	1981.	Atina
3.	Kajer (Khayer) ABUL (ABDUL)	1983.	Atina
4.	Md (Ali) ALI (MD)	1982.	Nea Manolada
5.	Murad ALIMIR	1993.	Atina
6.	Sidik ASIK	1985.	Nea Manolada
7.	Mohamed (Bablu) BABLU (MD)	1986.	Nea Manolada
8.	Md Mitu (Mitu) BIYAM (BIYA)	1988.	Nea Manolada
9.	Md Royal CHOWDURY	1986.	Nea Manolada
10.	Md FORHAD (FARHAD)	1988.	Atina
11.	Shike (Sheikh) HAMAUIIN (MD HAMAUIIN)	1987.	Atina
12.	Johir HASAN	1981.	Atina
13.	Billal (<i>Billal</i>) HUSSEIN (MD HOSSEN)	1984.	Atina
14.	Miah KADIR	1988.	Nea Manolada
15.	Mahamad (Mohamad) MAHBUB	1976.	Nea Manolada
16.	Mohamad (md) MAMUN	1988.	Atina
17.	Julhas MD	1985.	Atina
18.	Monir MD	1988.	Atina
19.	Ruyel (md Ryel) MD (AHMAD)	1986.	Nea Manolada
20.	Jewel (md) MD (JEWEL)	1982.	Nea Manolada
21.	Masud Khan (md Masud) MD (KHAN)	1987.	Nea Manolada
22.	Romuzzaman (md	1981.	Nea Manolada

Br.	Ime i PREZIME	Godina rodenja	Mesto boravka
	Romoz) MD (ZAMAN)		
23.	Rob (Abdul Rab) MD ABUR (MOHAMAD)	1981.	Nea Manolada
24.	Miah (Amial Miah) MD AWAL (MOHAMED)	1987.	Nea Manolada
25.	Miah (md Kamal) MD KAMAL (MIAH)	1988.	Nea Manolada
26.	Uddin (md Nijam) MD NIZZAM (UDDIN)	1981.	Nea Manolada
27.	Oli MIA	1989.	Atina
28.	Afzal MIAH	1987.	Nea Manolada
29.	Ripon MIAH	1987.	Nea Manolada
30.	Jangir MIHA	1987.	Atina
31.	Sofik MIHA	1990.	Atina
32.	Kamrul MIHA (MIAH)	1982.	Atina
33.	Sumon MOHAMAT	1987.	Nea Manolada
34.	Muhammad Rabiul (Mohammad Raolbiol) MOJUNDAR	1981.	Atina
35.	Imran MULLA (MD MOLLA)	1987.	Atina
36.	Gabru (Kabru) NURUL	1981.	Atina
37.	Howdfar RAZUL	1980.	Atina
38.	Ahmed (Salim) SALIM (AHMED)	1982.	Nea Manolada
39.	Molla (Sawon) SAWON (MOLLA)	1988.	Nea Manolada
40.	Harun SHEK (SHEKH)	1988.	Atina
41.	Md (Mohammed) TUF AJJOL (TOHAJUL)	1982.	Atina
42.	Miah (md Uzzol) UZZOL (MD UZZOL)	1977.	Nea Manolada